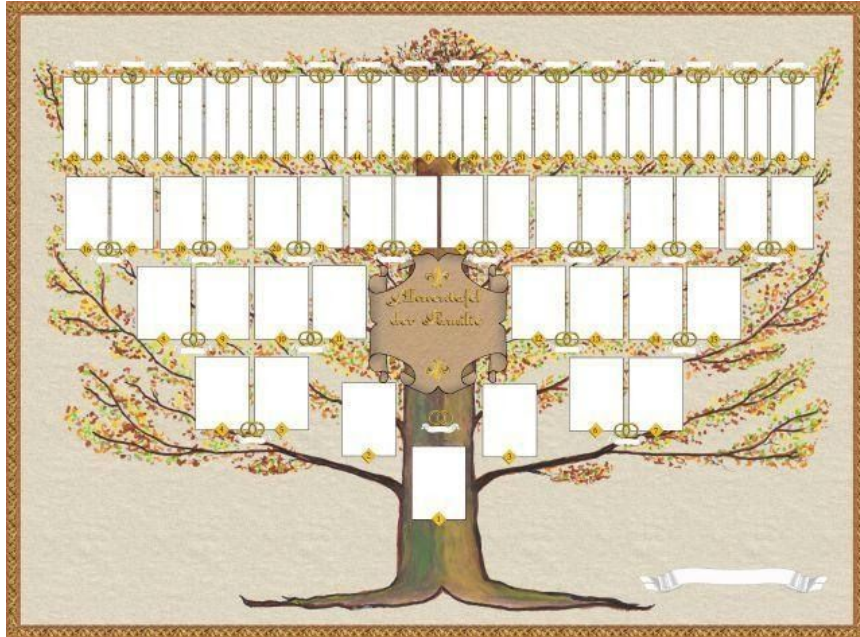

CURSUSBOEK

GENEALOGIE

Harry de Raad, 2020
© Regionaal Archief

--	--	--

INHOUDSOPGAVE

GENEALOGIE	4
Het genealogisch onderzoek	4
PRIMAIRE BRONNEN	13
Bevolkingsregister	13
Registers van de burgerlijke stand	18
Doo-, trouw- en begraafboeken (de dtb's)	24
Naamgeving	29
SECUNDAIRE BRONNEN	32
Notariële archieven	32
Rechterlijke archieven	38
Zoeken naar locatie: het kadaster en de openbare registers	41
Memories van successie	46
Bijzondere belastingregistraties	47
Bedrijven	50
Lidmatenregisters, adresboeken en telefoongidsen, registres civique, volkstellingen, lijsten van weerbare mannen	52
Gegevens over militairen	54
Heraldiek	56
Gegevens over migratie	57
Gegevens over armen, wezen, zieken	60
LITERATUURLIJST	62

--	--	--

GENEALOGIE

Het genealogisch onderzoek

Stappen in het onderzoek

Bepaal eerst wat u wilt uitzoeken en hoe ver u wilt gaan. Gaat u alleen in vaderlijke of de moederlijke lijn zoeken, of in allebei? Neemt u ook zijtakken mee? Bedenk daarbij dat het aantal voorouders dat ieder van ons bezit, al snel in de astronomische getallen loopt. Als u ongeveer 8 generaties teruggaat bent u ongeveer in de eerste helft van de achttiende eeuw en zijn er al 128 voorouders, uitgaande van een gemiddelde tijdsduur van 30 jaar tussen de opvolgende generaties. Als u terug zou kunnen gaan tot de tijd van Karel de Grote (ongeveer 36 generaties) zou u uitkomen op zo'n 34 miljard voorouders, al zal het werkelijke aantal door overlapping een heel stuk kleiner zijn. In de praktijk stuit u al snel op ontbrekende bronnen. In Nederland is genealogisch onderzoek meestal slechts mogelijk tot ongeveer 1600. Onderzoek in de periode na 1811 is goed haalbaar, voor 1811 zijn de bronnen vaak weerbarstiger: er is minder informatie beschikbaar en het is moeilijker leesbaar.

Waar moet het onderzoek in uitmonden: een boek of bent u al tevreden met een simpele stamboom? Ook de keuze van de werkmethode is een belangrijke. Gaat u alles eerst op papier vastleggen of doet u dat meteen in de computer?

Zoals bij alle onderzoek is het handig om na de vraagstelling en met een vaag idee van het eindproduct in uw hoofd, eerst te gaan kijken wat er reeds gepubliceerd is over uw onderwerp. Zijn er al genealogieën over uw familie of delen ervan? Bedenk ook eens of u nog kennisachterstanden hebt die een grondige studie van uw voorouders in de weg staan. Bent u op de hoogte van oud schrift bijvoorbeeld? Vóór ca. 1730 zult u ongetwijfeld geconfronteerd worden met teksten die niet zonder meer door iedereen gelezen kunnen worden.

Wat is er al onderzocht en gepubliceerd?

Het is verstandig om bij het begin van het onderzoek na te gaan of er genealogische gegevens over de te onderzoeken families bestaan. Een belangrijk hulpmiddel hierbij is het *Genealogisch Repertorium*, ook wel 'Beresteijn' genoemd naar de oorspronkelijke auteur ervan. Van dit werk zijn inmiddels vier delen verschenen. Het eerste deel (in twee banden) bevat verwijzingen naar de publicaties verschenen tot 1970. Daarop zijn 4 supplementen gevolgd: 1970-1984, 1985-1989, 1990-1994 en 1995-1999. Het werk is alfabetisch ingericht op familienaam en verwijst naar publicaties waarin tenminste drie generaties van een familie worden vermeld (hoewel dit criterium niet altijd strikt wordt gehanteerd). Het repertorium is inmiddels gedigitaliseerd en te raadplegen via de site van het Centraal Bureau voor Genealogie (website: cbg.nl; zoekterm: 'genealogisch repertorium').

U moet ook controleren of er op internet geen uitgewerkte stamboomgegevens over de door u gezochte familie aanwezig zijn. Dat kunt u doen door middel van bijvoorbeeld de website stamboomzoeker (stamboomzoeker.nl). Deze website zoekt geautomatiseerd in tal van andere genealogische sites naar voor u relevante informatie.

--	--	--

Begin dicht bij huis

Als u zeker weet dat er nog geen boek of artikel over de door u gezochte familie is geschreven, kunt u starten met eigen onderzoek. Het ligt dan voor de hand om bij uzelf en bij uw ouders te beginnen. Werk dan verder terug. Verifieer zoveel mogelijk mondelinge gegevens met bronnen. Dit zijn bronnen waarover familieleden zelf beschikken, zoals: - trouwboekjes, - bidprentjes, - geboortekaarten, - huwelijksaankondigingen, - rouwbrieven, - diploma's, - oude paspoorten, rijbewijzen. Bedenk daarbij dat trouwboekjes, paspoorten, uittreksels uit bevolkingsregisters uitermate betrouwbare gegevens bevatten, waarmee u altijd verder kunt komen.

Op zoek naar genealogische bronnen: eerst via internet

Een zoektocht naar genealogische gegevens begint vaak via internet. Heel veel archiefdiensten en ook andere organisaties bieden de mogelijkheid om via internet veelgevraagde genealogische bronnen online te raadplegen. Veelal zijn daarbij ook scans van de originele bronnen te raadplegen. De informatie wordt meestal gratis verstrekt. Een goed beginpunt bij een zoektocht op internet is de landelijke site 'WieWasWie' (wiewaswie.nl), waarop een groot aantal door archiefdiensten ontsloten bronnen wordt aangeboden. De site wordt momenteel beheerd door het Centraal Bureau voor Genealogie. Er kan ook gezocht worden via de eveneens landelijke site 'Open Archieven' (openarch.nl), van de firma 'Coret Genealogie'.

Daarnaast is er per provincie vaak genealogische informatie te vinden via een centraal punt, meestal onderhouden door de provinciale regionale historische centra:

Groningen: (allegroningers.nl);

Friesland: (www.allefriezen.nl);

Drenthe: (alledrenten.nl);

Overijssel: (<https://historischcentrumoverijssel.nl/onderzoek/stamboomonderzoek>);

Gelderland: (geldersarchief.nl (kies: 'Zoeken naar personen'));

Utrecht: (hetutrechtsarchief.nl kies: 'Zoeken naar personen');

Noord-Holland: (noord-hollandsarchief.nl kies 'Personen')

Flevoland: (hetflevolandsarchief.nl kies: 'Onderzoek' en vervolgens 'Personen')

Brabant: (bhc.nl kies: 'Mijn stamboom');

Limburg (rhcl.nl kies 'Onderzoeken' en vervolgens 'Zoeken' en 'Zoek naar personen')

Zeeland: (zeeuwengezocht.nl).

De site van het Nationaal Archief in Den Haag biedt toegang tot een grote hoeveelheid specifieke genealogische gegevens over bijvoorbeeld militairen, VOC-opvarenden, geïnterneerden in Japanse kampen tijdens de Tweede Wereldoorlog, enz.

Ook de gemeentelijke archiefdiensten (streekarchieven en regionalearchieven) bieden op hun sites doorzoekbare genealogische bronnen aan. Het loont vaak de moeite om steeds zowel de regionale, de provinciale en de landelijke sites te raadplegen. De websites van de archiefdiensten bieden vaak ook aanvullende gegevens.

Gegevens over familienamen zijn te vinden via de Familienamenbank van het CBG. Gezocht kan worden op informatie over de betekenis van namen en de geografische verspreiding ervan in 1947 en 2007.

De laatste jaren is een internationale aanbieder van genealogische informatie steeds belangrijker geworden, nl. de 'Kerk van Jezus Christus van de Heiligen van de Laatste Dagen' ofwel de Mormonen. De Mormonen geloven dat gestorven voorouders van praktiserende Mormonen alsnog in de gemeenschap van gelovigen kunnen worden opgenomen, mits er gegevens over hen bekend zijn. Enorm veel genealogische bronnen

--	--	--

zijn door de Mormonen gefotografeerd, veelal op microfilm. Inmiddels hebben de Mormonen vele films gedigitaliseerd en op naam ontsloten en bieden ze deze gratis aan via de website familysearch.org. Er zijn veel Nederlandse brongegevens beschikbaar; zie hun Nederlandstalige [zoekwijzer](#).

De volgende stap: een bezoek aan de studiezaal van een archiefdienst

Lang niet alle genealogische bronnen zijn digitaal toegankelijk. Vroeg of laat moet daarom een archiefdienst worden bezocht. Adressen van archiefdiensten kunt u vinden via bijvoorbeeld de [Archiefwiki](#) of via de website archieven.nl (kies: 'Erfgoedgids'). Raadpleeg de website van een archiefdienst voor informatie over de aanwezige archieven en collecties en de openingstijden. Aan het bezoeken van de studiezalen zijn geen kosten verbonden.

Archiefdiensten bestaan in allerlei vormen. Er is een Nationaal Archief in Den Haag. Deze dienst beheert de centrale regeringsarchieven en is tevens archiefdienst voor de provincie Zuid-Holland. In de andere provincies kent iedere provinciehoofdstad een regionaal historisch centrum, die de archieven van decentrale rijksinstellingen in die provincie en van het provinciaal bestuur bewaart. Ook de archieven van de voormalige gewestelijke besturen zijn er te vinden. Verder kent ons land een aantal grotere gemeentearchieven, bijvoorbeeld in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht. Deze diensten beheren alleen archieven en andere verzamelingen betreffende de eigen gemeente. Buiten de grote steden worden de gemeentelijke archieven vaak beheerd door samenwerkingsverbanden van meerdere gemeenten. Men spreekt van streekarchief of regionaal archief. De gemeentelijke archiefdiensten verschillen onderling sterk van grootte. Gemeenschappelijk kenmerk is dat ze alleen de lokaal gevormde archieven bewaren. Dan zijn er nog de archiefdiensten die alleen specifieke particuliere archieven bewaren, zoals bijvoorbeeld in Amsterdam het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) waar u archieven kunt vinden uit de arbeidersbeweging, en het NIOD, waar archieven over de Tweede Wereldoorlog te raadplegen zijn. Het Katholiek Documentatiecentrum in Nijmegen bewaart archieven van allerlei katholieke organisaties. Archiefdiensten bewaren archieven. Behalve overheidsarchieven zijn bij de archiefdiensten ook veel particuliere archieven (van kerken, bedrijven, verenigingen, families en personen) aanwezig. Naast de archieven zijn er ook vaak bibliotheken en beeldcollecties aanwezig.

Archiefdiensten zijn over het algemeen gedurende een aantal dagen in de week te bezoeken. Soms is er ook een openstelling op een doordeweekse avond of op zaterdag. De archiefstukken zijn gratis te raadplegen. Vaak zal het wel zo zijn dat de bestanden die het meest door genealogen worden geraadpleegd, inmiddels om raadpleegschade te voorkomen, niet meer in originele vorm beschikbaar worden gesteld maar op een andere drager, tegenwoordig vaak scans. Het maken of laten maken van kopieën of het onderzoek dat u door medewerkers van de studiezaal laat verrichten moet wel betaald worden. U kunt wel altijd zelf gratis foto's van archiefstukken maken, voor zover deze openbaar te raadplegen zijn.

Bronnen voor genealogisch onderzoek bij archiefdiensten

Drie belangrijke bronnen voor genealogisch onderzoek komen als eerste in aanmerking om doorzocht te worden: het bevolkingsregister, de registers burgerlijke stand en de collectie doop-, trouw- en begraafboeken.

Het bevolkingsregister is meestal aanwezig vanaf 1850. Het is bijgehouden per gezin. Snel krijgt u zo een overzicht over de samenstelling van de gezinnen van uw voorouders, met onder meer gegevens over geboortedata en verhuizingen.

--	--	--

Voor gegevens over personen uit de periode na 1938/1939 kunt u via het CBG informatie krijgen uit het Nationaal Register Overledenen. Het betreft dan kopieën of uittreksels van persoonskaarten en persoonslijsten van overledenen. Twee jaar na het overlijden van een persoon, is een uittreksel/kopie van de papieren of digitale persoonskaart verkrijgbaar via het CBG. De gegevens kunnen online besteld worden via de website cbg.nl; kies 'Diensten' en vervolgens 'uittreksels PK/PL's'. Ook hier gelden restricties in verband met de privacy-wetgeving.

Na het raadplegen van de bevolkingsregisters en eventueel de persoonskaarten van het CBG, kunt u vervolgens via de registers van de burgerlijke stand de gegevens over geboortedata enz. verifiëren. Deze registers zijn aanwezig vanaf 1811. Een verdere stap is het onderzoek in de doop-, trouw- en begraafboeken (de zogenaamde dtb's) voor de gegevens uit de periode voor 1811. De bronnen in de collectie dtb-boeken gaan vaak terug tot rond 1600. Bevolkingsregister, registers burgerlijke stand en dtb-registers noemen we de *primaire bronnen* voor genealogisch onderzoek. De gevorderde onderzoeker gaat uiteindelijk ook andere, secundaire bronnen aanboren om zijn gegevens te completeren. Daarbij valt te denken aan gegevens over iemands bezit, beroep, huis. Veel van die gegevens vinden we in notariële en rechterlijke archieven. In de volgende hoofdstukken van het cursusboek vindt u uitvoerige uitleg over al deze genealogische bronnen.

Het zoeken van recentere genealogische gegevens

U zult merken dat bij de archiefdiensten nog maar weinig recente genealogische bronnen te vinden zijn. Archieven komen pas beschikbaar als deze worden overgedragen door aan de archiefdiensten. De data van overdracht zijn heel wisselend. Archieven worden over het algemeen na 30 jaar overgedragen, maar er zijn vele uitzonderingen. Zo komen de registers burgerlijke stand pas na 100 (geboorteakten), 75 (huwelijksakten) of 50 jaar (akten van overlijden) beschikbaar en worden notariële archieven pas na 75 jaar overgedragen. Voor testamenten is de termijn nog langer: deze komen pas na 100 jaar beschikbaar.

Daar komt nog bij dat veel archiefmateriaal niet meer raadpleegbaar is vanwege de privacy-wetgeving (AVG). Gegevens over mogelijk nog levende personen zijn in principe niet beschikbaar. Zo zijn bijvoorbeeld de recentere bevolkingsregisters veelal niet raadpleegbaar. Alleen in bijzondere gevallen is het wel eens mogelijk om via een ontheffing van openbaarheidsbepalingen, toch inzage te krijgen in bepaalde archiefbronnen.

Hoe vindt u toch recentere gegevens? Een belangrijke bron zijn familieadvertenties. Een goede plek om naar familieadvertenties te zoeken is de zoekmachine 'Delpher' van de Koninklijke Bibliotheek. Een enorme hoeveelheid kranten is op deze website digitaal te doorzoeken. Via de optie 'Externe krantenbanken' kan er ook gezocht worden in andere digitale krantenverzamelingen. Het CBG en ook de [Nederlandse Genealogische Vereniging](http://www.nederlandse-genealogische-vereniging.nl) hebben grote verzamelingen familieadvertenties. Die van het CBG zijn online raadpleegbaar. De collectie van het NGV is voor leden raadpleegbaar. De dagbladen hebben ook zelf sites waarop ze recente familieadvertenties doorzoekbaar aanbieden: zie bijvoorbeeld familieberichtenopinternet.nl (regionale bladen van het Mediahuis). De site online-familieberichten.nl geeft een snelle toegang tot veel familieberichten op diverse krantensites.

Voor overlijdensgegevens kunt u verder gebruik maken van sites die begraafplaatsgegevens aanbieden (bijvoorbeeld graftombe.nl en online-begraafplaatsen.nl).

Contact met andere onderzoekers

--	--	--

U kunt vaak via internet op gemakkelijke wijze in contact komen met onderzoekers die in dezelfde families geïnteresseerd zijn. Via sites als [Genealogie online](#), [Stamboomforum](#) en [My Heritage](#) kunt u snel contact leggen met personen die op zoek zijn naar dezelfde families.

DNA en genealogie

Via onderzoek naar DNA kunnen ook gegevens over familierelaties worden gevonden. Dit onderzoek is de laatste jaren steeds meer in zwang gekomen. Vaderschap of moederschap zijn nu voor 100% aan te tonen. Ook verwantschap die verder terug gaat in de tijd, is nu met zekerheid aan te geven. Omdat het mitochondriaal DNA onveranderd erf van moeder op dochter, is dit een belangrijk aanknopingspunt. Ook bij mannen is verwantschap te bewijzen, en wel via het Y-chromosoom. In het chromosoom kunnen in een keten van afstamming bepaalde kenmerkende mutaties optreden, die het mogelijk maken verwantschap vast te stellen. Er zijn tegenwoordig commerciële bedrijven (bijvoorbeeld [My Heritage](#)) die DNA-testen aanbieden.

Hoe de gevonden gegevens vast te leggen: genealogische programma's, gezinsbladen en kwartierstaatformulieren

Dit kan gebeuren in de computer (meteen al in een genealogisch programma of b.v. in een tekstverwerkingsprogramma) of op papier. Daarbij kunt u beter iets meer dan iets minder noteren, om te voorkomen dat u bij het uitwerken van uw genealogie weer terug moet naar de bronnen. Vrijwel alle genealogen werken vandaag de dag met een genealogisch programma, waarin de gevonden gegevens worden opgeslagen. Er bestaat een veelvoud aan genealogische programmatuur. Gelukkig kunnen ze meestal uitstekend met elkaar communiceren via een internationaal uitwisselingsprotocol 'Gedcom'. Nederlandse programma's die veel gebruikt worden zijn 'Aldfaer' (gratis te downloaden op: [aldfaer.nl](#)) en 'GensDataPro' (ondersteund door de NGV; website: [gensdatapro.nl](#)). Bij Mac-gebruikers wordt het programma [Reunion](#) veel gebruikt. Populair is verder ook de software van 'My Heritage', die het mogelijk maakt om via internet ook samen met anderen aan een stamboom te werken. Dit soort programmatuur is een duidelijke stap verder.

Het uitwerken van de genealogie kan ook op schrift. Bijvoorbeeld op de zogenaamde gezinsbladen en kwartierstaatformulieren, die u kunt downloaden [op de website van het CBG](#). Deze kunnen in een ringband bewaard worden, gerangschikt op kwartiernummer (als u een kwartierstaat maakt) of generatienummer (als u een genealogie of parenteel maakt).

In de praktijk zult u merken dat u naast uw genealogieprogramma ook gegevens gaat bijhouden op papier of in een tekstverwerkingsdocument. Zo is het belangrijk dat u bijhoudt waar u onderzoek gedaan hebt en welke onderzoeksvragen u heeft. In de loop van uw onderzoek zult u waarschijnlijk ook kopieën van foto's en documenten verzamelen. Belangrijk is dat u ook dit materiaal goed ordent. U kunt het digitaliseren en koppelen aan uw genealogieprogramma, of u bewaart het materiaal 'fysiek', geordend op bijvoorbeeld de nummering van de kwartierstaat.

Het belang van het noteren van uw bronnen en het bijhouden van gegevens over onderzochte bronnen

Noteer altijd goed waar u een bepaald gegeven hebt gevonden. Niets is zo frustrerend dan iets niet kunnen terugvinden, zowel voor u als ook voor anderen, die interessante gegevens ontdekken in uw gepubliceerde genealogie.

Verder is het van belang om bij te houden in welke bronnen u onderzoek hebt gedaan. Dit dient om te voorkomen dat u later niet meer weet of u een bepaalde bron hebt doorgespit

--	--	--

of niet.

Transcriptieregels

Als u de tekst van een bron overneemt, is het handig om iets te weten van de meestal toegepaste transcriptieregels. Zo is het de gewoonte dat het gebruik van leestekens en interpunctie in overeenstemming wordt gebracht met de vandaag de dag geldende regels. U moet dus soms punten of komma's plaatsen waar die in de tekst niet staan. Ook het hoofdlettergebruik wordt in overeenstemming gebracht met de regels die daarvoor vandaag de dag gelden. Idem wordt gehandeld bij het wel of niet aaneenschrijven van woorden. 'Foutief' aaneengeschreven woorden dient u te scheiden. Voor 'ij' en 'y' geldt dat er meestal een 'ij' geschreven wordt waar we dat vandaag de dag ook zouden doen; in andere gevallen wordt het een 'y'. Een uitzondering geldt voor persoonsnamen en geografische namen: de ij en de y handhaven we dan zoals ze geschreven staan.

Het eindproduct: een genealogie, stamboom, parenteel, kwartierstaat of iets anders.....

Er zijn verschillende manieren om het onderzoek naar de voorouders aan te pakken. Voor elk van deze manieren zijn er bepaalde conventies in de manier waarop het resultaat van de nasporingen wordt vermeld. Als u een genealogieprogramma gebruikt, zult u merken dat het programma automatisch deze conventies toepast. U hoeft dus nauwelijks meer na te denken over het ordenen van uw gegevens. Toch is het van belang te weten welke afspraken en gewoonten er bestaan, zodat u ervoor kunt zorgen dat ook anderen gemakkelijk met de resultaten van uw onderzoek uit de voeten kunnen. In het onderstaande wordt kort ingegaan op een aantal 'standaarden' binnen de genealogie :

- Een *kwartierstaat* omvat de voorouders van 1 persoon, zowel van vaders- als van moederskant. De persoon zelf wordt kwartierdrager genoemd of ook wel proband. Men nummert de personen als volgt. De kwartierdrager is nummer 1. Zijn vader 2, moeder 3, grootvader van vaderskant 4, grootmoeder van vaderskant 5, grootvader van moederskant 6, grootmoeder van moederskant 7, enz. Alle mannelijke voorouders krijgen op deze manier een even nummer, de vrouwelijke een oneven. Een echtpaar heeft altijd opvolgende nummers, even en oneven. Per generatie verdubbelen de nummers. De vader van een bepaald persoon heeft altijd het dubbele nummer. Een kwartierstaat van 8 kwartieren wil zeggen dat er op de bovenste rij 8 voorouders ('kwartieren') zijn opgenomen. Komt er verdubbeling van voorouders voor dan spreekt men van kwartierherhaling. Kwartierverlies doet zich voor als van een kind de vader niet bekend is (meestal de kinderen van ongehuwde moeders).

Een kwartierstaat kan genoteerd worden op [voorbedrukte formulieren](#) die op de site van het CBG te downloaden zijn. De ruimte om gegevens over de voorouders kwijt te kunnen wordt kleiner naarmate men verder teruggaat. Dit is vaak onhandig als er juist over sommige voorouders veel bekend is. Dan is het handiger om te werken met een kwartierstaat in lijstvorm, wat ook de meest gebruikelijke manier van noteren is voor grotere kwartierstaten in publicaties. Onder elkaar noteert men alle bekende voorouders, voorafgegaan door hun nummers in de kwartierstaat.

- Een *genealogie* (in de engere betekenis van het woord) bevat alle wettige nakomelingen van een bepaald stamouderpaar, voor zover zij dezelfde familienaam dragen. U volgt dus de mannelijke lijn. Per gezin neemt u wel gegevens over de dochters op (ook met wie ze eventueel trouwden), maar u volgt alleen het nageslacht van de zoons. Die krijgen ook weer een zelfstandige vermelding, terwijl de zoons zonder nageslacht en de dochters alleen bij het gezin van hun ouders worden opgenomen. In een genealogie nummert men de generaties, beginnende met de oudste stamvader, met Romeinse cijfers: I, II, III, IV enz. De kinderen worden in

--	--	--

chronologische volgorde vermeld en krijgen Arabische cijfers: 1, 2, 3 enz. De zoons met nageslacht krijgen een eigen generatiecijfer, bijvoorbeeld II, gevolgd door een letter van het alfabet (IIa, IIb, IIc, enz.). Aan het nummer dat een persoon heeft in dit systeem is niet meteen te zien welke positie hij in het geheel inneemt. Vandaar dat men verwijzingen plaatst: in onderstaand voorbeeld een verwijzing bij de vader naar diens vader en bij de zoon naar diens afzonderlijke vermelding in de genealogie. Het voorbeeld:

IIId. Johannes Bakker (ex IIb), geb...

1. Karel, geb. Alkmaar 15-08-1888, volgt IVb.

Bij een genealogie wordt vaak een schema geleverd die het mogelijk maakt om het geheel te overzien, een zogenaamde overzichtstabel.

- Een *familiegeschiedenis* is een met bijzonderheden verrijkte genealogie.
- Een *parenteel* is een generatiegewijs gerangschikt overzicht van alle nakomelingen in mannelijke en in vrouwelijke lijn van een bepaald echtpaar. Als u dit voor meerdere generaties doet, wordt de hoeveelheid gegevens al snel onhanteerbaar. Het aantal nakomelingen van een echtpaar uit 1600 komt op ongeveer een half miljoen gezinnen, uitgaande van een gemiddelde van drie kinderen per huwelijk met nageslacht. Daarentegen bevat een genealogie van een voorouder uit 1600 in de huidige generatie ongeveer 200 gezinnen.

Voor een parenteel gebruikt men vaak hetzelfde nummeringssysteem als bij de genealogie.

- Een *geneagram* of een *verwantschapsreeks* is een schematisch overzicht van een gedeelte van een parenteel, dat gebruikt wordt om de verwantschap tussen twee personen aan te tonen (bijvoorbeeld bij erfelijkheidsonderzoek).
- Een *stamreeks* is een zeer beperkt uittreksel van een genealogie of een kwartierstaat, waarin alleen de voorouders worden genoemd, van wie iemand in mannelijke lijn afstamt. De oudste voorouder krijgt het Romeinse cijfer I. Zijn zoon krijgt het cijfer II, diens zoon III, enz. Een stamreeks van de vrouwelijke lijn noemt men een *matrilinaire reeks* of *moederreeks*. Deze worden tegenwoordig meer en meer gemaakt, wat behalve met emancipatie ook te maken heeft met het feit dat de afstamming via de moederlijke lijn altijd zeker is, dit in tegenstelling tot de vaderlijke lijn.

Anders dan bij de kwartierstaat, heeft bij een stamreeks niet iedereen een bij voorbaat vaststaand nummer. Als er verdere voorouders gevonden worden, schuiven de nummers op. Een genealogie is in feite niet meer dan een verzameling stamreeksen.

Kwartierstaat en stamreeks werken vanuit het heden terug in de tijd. Men gaat op zoek naar de zogenaamde *ascendenten*. Een genealogie en een parenteel gaan van het verleden naar het nu. Men zoekt de *descendenten*.

Een genealogie en een parenteel werkt met een nummering die zolang er gegevens ontbreken, nog niet definitief kan worden aangebracht. Als u de gegevens invoert in een genealogisch programma worden de nummers automatisch aangebracht en bijgewerkt na wijzigingen.

Publiceren van uw stamboom

U kunt uw stamboom op allerlei manieren delen met anderen. Het eenvoudigst is een simpele uitdraai op papier met een ringbandje eromheen. Maar u kunt natuurlijk ook besluiten om er een dik boek van te maken, mooi verluchtigd met vele familiefoto's. Behalve producten op papier kunt u ook denken aan digitaal publiceren. Uw stamboom kunt u delen met anderen via bijvoorbeeld de site Genealogie online (genealogieonline.nl). Ook het CBG biedt sinds een aantal jaren de mogelijkheid om uw gegevens te uploaden

--	--	--

op de speciaal daarvoor vervaardigde site StamboomNederland (stamboomnederland.nl). Ook genealogieprogramma's zoals bijvoorbeeld MyHeritage (myheritage.nl), bieden de mogelijkheid om uw genealogische gegevens op te slaan, zodat ze voor anderen beschikbaar komen. U kunt natuurlijk uw gegevens ook zelf op internet plaatsen. Dan moet u wel een website inrichten. Er is speciale software die u daarbij kan helpen, zo bijvoorbeeld de Amerikaanse website '[The next generation of genealogical site building](#)'.

Privacywetgeving

Bij publicatie dient u bedacht te zijn op de Nederlandse privacywetgeving zoals vastgelegd in de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Gegevens over nog levende personen mag u niet zonder toestemming publiceren. Als u in uw publicatie ook gegevens over nog levende familieleden opneemt, zult u er zorg voor moeten dragen dat deze personen u daartoe toestemming geven. Genealogieprogramma's bezitten veelal een privacy-filter, die bijvoorbeeld automatisch gegevens over personen die korter dan 100 jaar geleden geboren zijn, in uw rapporten weglaat.

Ook auteursrechten zijn iets om rekening mee te houden. Het overnemen van kale genealogische gegevens uit publicaties van anderen mag zonder meer, maar als u een hele familiegeschiedenis gaat overnemen, wordt het een andere zaak. Een goede regel is om altijd bij het overnemen van informatie uit andere bronnen altijd een verwijzing naar de oorspronkelijke publicatie op te nemen.

Bron- en literatuurvermeldingen

Zoveel mogelijk dient u in een publicatie uw gegevens te verantwoorden. Dit geldt in het algemeen niet voor primaire gegevens, afkomstig uit bevolkingsregister, burgerlijke stand en dtb-registers. Deze zijn zo voor de hand liggend, dat het onzin zou zijn ze steeds te noemen. Anders wordt het als u gegevens ontleent aan secundaire bronnen. Daarbij dient u wel bronvermeldingen te plaatsen. U neemt daarin op: de naam van de dienst waar u de bron hebt geraadpleegd, het archief, het inventarisnummer, het folio- of bladzijdennummer, eventueel een datum. Vaak nummerde men pagina's in vroeger tijd per blad. Beide zijden hebben dan hetzelfde nummer. Men noteert dan het bladnummer en geeft aan of het voordan wel achterzijde betreft: (recto=voorzijde) of v (verso=achterzijde).

Voorbeeld van een bronvermelding van een secundaire archiefbron:

Regionaal Archief Alkmaar, Archief van de gemeente Bergen 1464-1813, inv.nr. 1, blz. 33.

Ook geraadpleegde literatuur moet u verantwoorden. U vermeldt auteur, titel (cursief), plaats en jaar van uitgave en de bladzijde waarop het gegeven voorkomt. Bij een tijdschrift vermeldt u auteur, titel artikel (tussen aanhalingstekens), titel tijdschrift (cursief), jaargang, jaar van uitgave, bladzijden die het artikel beslaat en de specifieke bladzijde waar u naar verwijst.

Voorbeeld van een boekverwijzing:

Rob van Drie, *Stamboomonderzoek voor beginners* (Den Haag, 1998) 88.

Tenslotte nog een voorbeeld van een verwijzing naar een tijdschriftartikel:

H.M.G. Doeglas, 'Genealogie Doeglas (Schotten of Friezen?)', *Gens Nostra* 44 (1989) 382-384 ald. 390.

Organisaties op genealogisch terrein

Dat genealogie een populaire tijdsbesteding is, valt af te lezen aan het groot aantal organisaties dat werkzaam is op dit gebied. Ook bestaat er een uitgebreide literatuur over genealogie en worden er tijdschriften uitgegeven die gewijd zijn aan genealogie.

De belangrijkste organisaties op genealogisch gebied in Nederland zijn het *CBG/Centrum*

--	--	--

voor *familiegeschiedenis (afgekort CBG)*, en de *Nederlandse Genealogische Vereniging (afgekort NGV)*.

Het CBG bestaat sinds 1945 en is gevestigd te Den Haag (website: cbg.nl). Het CBG herbergt een groot aantal collecties op genealogisch gebied en beheert in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken de persoonskaarten en persoonslijsten van alle overledenen na 1938/1939. Van de collecties kunnen we noemen de familieadvertenties, bidprentjes en genealogische aantekeningen. Het raadplegen van de collecties is niet gratis. Donateurs van het CBG hebben wel gratis toegang. Zij ontvangen bovendien het blad *Gen.magazine*.

Het NGV is de grootste landelijke vereniging op het gebied van de genealogie (website: ontdekjouwverhaal.nl). De vereniging is in 1946 opgericht. Overal in het land zijn er afdelingen van de NGV. In Alkmaar is de afdeling *Hollands Noorderkwartier* de dichtstbijzijnde vestiging. De NGV heeft een landelijk centrum in Bunnik. *Gens Nostra* is het maandblad van de vereniging. De lokale afdelingen geven ook bladen uit (de Alkmaarse afdeling b.v. het blad *Hollands Noorderkwartier*).

Een eveneens landelijk opererende vereniging is het *Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde*, opgericht in 1883. De vereniging geeft het blad *De Nederlandsche Leeuw* uit. Ze richt zich op de gevorderde onderzoeker en daarbij heeft ze vooral aandacht voor de toonaangevende Nederlandse families.

Er bestaan ook landelijke verenigingen die zich op bepaalde groepen richten. De *Werkgroep Genealogisch Onderzoek Duitsland* richt zich op Nederlanders met Duitse voorouders. Voor Nederlanders met Indische wortels is er de Indische Genealogische Vereniging. Naast de landelijke verenigingen zijn er ook veel regionale clubs. De NGV is in principe decentraal georganiseerd, er zijn overal regionale afdelingen. Daarnaast bestaan er specifieke regionale genealogische verenigingen. In Holland is dat de *Hollandse Vereniging voor Genealogie*, die het tijdschrift *Ons Voorgeslacht* uitbrengt. Op de website van deze vereniging is veel genealogische informatie te vinden, met een zwaartepunt op Zuid-Holland.

--	--	--

PRIMAIRE BRONNEN

Bevolkingsregister

Voorgeschiedenis, relatie met volkstellingen

Het bevolkingsregister komt voort uit de volkstellingen die vanaf 1829 om de 10 jaar werden gehouden. De registers van deze volkstellingen leverden een 'volksregister' op. Ook vóór 1829 zijn er in Nederland volkstellingen gehouden, maar het betrof dan steeds incidentele tellingen voor specifieke doelen. De eerste volkstelling in 1795 was bijvoorbeeld bedoeld ter vaststelling van het aantal grondvergaderingen dat een afgevaardigde naar de Nationale Vergadering mocht afvaardigen. Er zijn ook alleen cumulatieve uitkomsten van bewaard gebleven. Ook in 1807, 1809, 1811 en 1815 zijn er incidentele tellingen geweest. Interessant is de telling van 1807, omdat deze niet alleen informatie over de gezinnen en beroepen geven, maar ook gegevens bevat over vee en grondgebruik. In 1811 werden lijsten van kiesgerechtigde mannen aangelegd, de 'registres civiques'; deze zijn veelal bewaard gebleven.

Sinds 1829 werden de volkstellingen om de 10 jaar gehouden. Gevraagd werd naar naam, voornamen, leeftijd, geboorteplaats, burgerlijke staat, godsdienst en beroep. Deze volkstellingsregisters, voor zover bewaard gebleven - meestal niet na 1849 - zijn te vinden in de gemeentelijke archieven.

Er was geen landelijke verplichting om de registers in de tussentijdse periode bij te houden (al gebeurde dit wel incidenteel, zo in 1825/1826 in Zeeland en Utrecht en vanaf 1845 in Zuid-Holland).

Registratie van vertrek en vestiging werd verplicht gesteld in het Burgerlijk Wetboek van 1838, maar niet algemeen opgevolgd. Deze registers, voor zover bijgehouden, zijn uiteraard veel beknopter dan de latere bevolkingsregisters.

Uiteraard kwam er al snel behoefte aan het opvullen van de tussenliggende periode, zodat men steeds een actueel beeld had van de bevolking. Men achtte dit van belang voor het kennen van de mate van politieke vertegenwoordiging (het percentage kiezers) en het te leveren contingent voor de nationale militie en de schutterij. Ook voor de armenzorg vond men het handig.

Bevolkingsregister

Per 1 januari 1850 werd het bevolkingsregister ingevoerd. Als basis gebruikte men de gegevens van de volkstelling van 1849. Uitgangspunt van de registratie waren de gezinnen die in een huis woonden.

Het formulier van het bevolkingsregister kent 20 genummerde kolommen:

1. volgnummer binnen de 'leef'eenheid;
2. datum van inschrijving in de gemeente;
3. familienaam;
4. voornaam (-namen);
5. geslacht;
6. relatie tot hoofd van het gezin;
7. geboortedatum;
8. geboorteplaats;
9. burgerlijke staat tijdens de inschrijvingsperiode;

10. datum en aard van veranderingen in de burgerlijke staat;
  11. kerkgenootschap;
  12. (hoofd)beroep/ambt;
  13. woonplaats binnen de gemeente;
  14. datum van vestiging in de gemeente;
  15. vorige woonplaats;
  16. datum van vertrek uit de gemeente;
  17. waarheen vertrokken;
  18. datum van overlijden;
  19. opmerkingen omtrent het wettelijk domicilie (=woonplaats voor de wet);
  20. aanmerkingen.

Bij overlijden of het vertrek naar een woonplaats in een andere gemeente werden de naam en verdere gegevens van de betreffende persoon overeenkomstig de voorwaarden doorgehaald.

Per gezin of afzonderlijk levend persoon werd een apart blad gevuld. Een kind kreeg na huwelijk een eigen blad. Er bestond enige onduidelijkheid of de basiseenheid van registratie het gezin was of het huishouden. In Tilburg b.v. ging men er na 1910 toe over om de gezinnen die op hetzelfde adres woonden, op verschillende bladen te plaatsen. De registers werden meestal vernieuwd in het jaar na een tienjaarlijkse volkstelling. Men nam dan alle actuele gegevens over uit de bestaande registers in een nieuwe set registerdelen. Daarbij werden uiteraard de nodige fouten gemaakt.

De registers zijn ofwel alfabetisch op familienaam ofwel perceelsgewijs naar volgorde van wijken en huisnummers, aangelegd. Het eerste bevolkingsregister is vrijwel altijd op volgorde van de huizen aangelegd. In het laatste geval was men verplicht een alfabetische index op te stellen. Aanvankelijk bestond de verplichting om iedereen in de index op te nemen. Na 1860 kon men bij een huisgezin bestaande uit man, vrouw en kinderen, volstaan met het opnemen van het gezinshoofd (de man).

Gemeenten die gekozen hadden voor een alfabetische inrichting van het bevolkingsregister dienden een afzonderlijk huizenregister aan te leggen, waarop de nummers der huizen met de bewoners in volgorde moesten worden ingeschreven. Men mocht per wijk, dorp enz. afzonderlijke registers aanleggen. De hulpregisters (van dienstboden enz.) volgden meestal de systematiek van het hoofdregister.

In het register over de periode 1850-1859 weken de kolommen iets af (andere rangschikking en ontbreken nummering). Na 1900 moest in kolom 12 ook aangegeven worden of men als ondergeschikte of als hoofd werkzaam was.

Voor 1861 gold als criterium voor opname in het register het 'wettig domicilie', ofwel de plaats waar men burgerlijke rechten uitoefende. Sinds 1861 werd uitgegaan van daadwerkelijke woonplaats. Tijdelijk afweziggen werden meegeteld, toevallig aanwezigen niet. Minderjarigen en onder curatele gestelden werden opgenomen in de plaats waar ze verbleven en niet bijgeschreven bij hun ouders of voogden. Aanbevolen werd na 1861 om dienstboden in afzonderlijke registers te noteren. Men kende ook afzonderlijke registers voor de bevolking van gestichten, kazernes, schepen en dergelijke. Men noemde dit de *hulpregisters* (zie onder).

De gezinskaarten

Oorspronkelijk werden deze registers bijgehouden in vastbladige registers. Vanaf eind negentiende eeuw begonnen gemeenten te experimenteren met losse kaartsystemen. In 1920 werd het officieel toegestaan om de bevolkingsregistratie bij te houden op losse kaarten, gezinskaarten genoemd. In 1936 werd het gebruik van losse gezinskaarten dwingend voorgeschreven. Deze kaarten werden geordend op gezinshoofd, waarbij men

--	--	--

vaak met verwijskaartjes werkte voor bijvoorbeeld de echtgenotes.

Het woningregister

Veel gemeenten legden naast de gezinskaarten een woningkaartensysteem aan, waarin op adres de bewoners van een pand werden geregistreerd. Het bestand loopt tot ca. 1994 en is veelal reeds overgedragen aan de archiefdiensten. Ze zijn meestal slechts ten dele openbaar. Soms zijn de openbare bestanden inmiddels gedigitaliseerd en via de website van de desbetreffende archiefdienst te raadplegen.

De hulpregisters

Als belangrijkste valt te noemen het *dienstbodenregister*. Dit is in veel gemeenten al te vinden voor 1861, het jaar waarin de wetgever de mogelijkheid tot het aanleggen van een dergelijk register opende. De reden om dienstboden en ander inwonend personeel op afzonderlijke registers te noteren, was dat ze erg vaak verhuisden. Ze registreerden bij het gezin waar ze inwoonden, leidde in de praktijk tot teveel mutaties.

Over het algemeen werden in de dienstbodenregisters personen opgenomen die in een dienstverhouding stonden tot het hoofd van het gezin. Vaak nam men ook personen er in op die inwoonden zonder familieverband met het hoofd van het gezin.

Sinds de invoering van de persoonskaart was dit hulpregister overbodig.

Andere belangrijke hulpregisters zijn de *instellingenregisters*. Het gebruik ervan was voorgeschreven sinds 1861. Aanvankelijk waren ze bedoeld voor militair beroepspersoneel, gehuisvest in militaire gebouwen of op marineschepen. In 1877 werd de registratie uitgebreid tot invalidenhuizen, krankzinnigengestichten, de gestichten te Veenhuizen en Ommerschans, en met name genoemde gevangenen in onder meer Hoorn en Alkmaar. Sinds 1920 hoefden ze niet meer verplicht te worden bijgehouden. Ten slotte bestonden er ook nog afzonderlijke militaire hulpregisters.

De persoonskaarten

Steeds meer ging men de behoefte voelen aan een registratie per persoon. Het gebruik van losse kaarten maakte dit systeem goed mogelijk. In augustus 1938 werd voorgeschreven dat de gemeenten moesten overschakelen op deze persoonskaarten. Uiterlijk per 1 januari 1940 diende het nieuwe stelsel gereed te zijn. Als we de gegevens per persoon vergelijken met de registratie op de gezinskaarten en in de vastbladige registers, dan valt op dat de persoonskaart behalve de namen van kinderen (bij de oudste pk's in de regel alleen de kinderen die bij invoering van de persoonskaart nog thuis woonden) ook de namen en (meestal) de geboortedata en -plaatsen van de ouders vermeldt. Op de persoonskaart was ook ruimte (in vak 23) voor uiteenlopende gegevens, bijvoorbeeld of iemand een rijkspensioen bezat of dat de persoon in kwestie in bezit was van een vuurwapenvergunning.

Bij verhuizing stuurde de gemeente de persoonskaart op naar de nieuwe gemeente. Wel bewaarde men zelf een (min of meer volledige) kopie, 'archiefskaarten' genoemd. De persoonskaarten van mensen die naar het buitenland vertrokken werden naar de Rijksinspectie van de Bevolkingsregisters te Den Haag gestuurd. Kaarten van overleden personen gingen eerst naar het CBS en binnen twee jaar na de overlijdensdatum naar het CBG. Tegen betaling verstrekt het CBG een uittreksel. Een [formulier voor de aanvraag](#) kan gedownload worden op de website. Een volledige kopie wordt niet verstrekt in verband met de privacybescherming: op de kaarten zijn immers ook gegevens over adoptie, kerkgenootschap en dergelijke vastgelegd. Deze gegevens worden afgeplakt op de kopie. Van personen die minder dan 20 jaar geleden zijn overleden, worden de woonadressen niet verstrekt. De gegevens op de persoonskaart/-lijst omvatten behalve de

--	--	--

personalia van de betrokkene zoals gezegd ook vaak de namen van de ouders met hun geboorteplaatsen en -data. Daarmee kunnen de persoonskaarten/-lijsten gegevens verschaffen die tot ver in de negentiende eeuw terugreiken.

De persoonskaart is verdeeld in een aantal vakken waarvan de volgende in het bij het CBG verkrijgbare uittreksel zijn opgenomen:

Voorzijde:

- Vak 1: datum waarop de naam en geboorteplaats en -datum van de betrokkene zijn vergeleken met de geboorteakte van de burgerlijke stand. In sommige gevallen, als betrokkene buiten Nederland is geboren, was die vergelijking niet mogelijk. Het aktenummer wordt ook vermeld.
- Vak 2: verhouding van betrokkene tot het gezinshoofd, bijvoorbeeld man, vrouw, vader en moeder.
- Vak 3: geslachtsnaam (vak 3a) en de voornamen (vak 3b).
- Vak 4: datum en gemeente waar de geboorte plaatsvond.
- Vak 5: nationaliteit.
- Vak 7: het beroep en of men dit beroep als hoofd ('h') of ondergeschikte ('o') uitoefende. Hoewel men bij wijziging van beroep daarvan aangifte moest doen bij het bevolkingsregister, gebeurde dat in de praktijk lang niet altijd, zodat deze gegevens vaak sterk verouderd zijn. In ieder geval zijn de gegevens summier, zodat u uit andere bronnen (mededelingen familieleden, adresboeken, kranten) aanvullingen zult willen verzamelen.
- Vak 8: de namen, geboorteplaatsen en -data van de ouders. Een belangrijke bron voor uw onderzoek, want hieruit leert u dikwijls een oudere generatie kennen. Toen men in 1938/1939 van iedere toen levende inwoner van Nederland een persoonskaart aanlegde, heeft men niet altijd kans gezien die gegevens over de ouders van - met name de oudere - betrokkenen te vermelden. Maar in vele gevallen geeft dit vak u informatie over personen die tot soms ver in de negentiende eeuw werden geboren.
- Vakken 9 en 10: namen en voornamen van de echtgenoot of echtgenote(n).
- Vakken 11 en 12: geboortedatum en -plaats van echtgenoot of echtgenote(n).
- Vak 13: datum en gemeente van de huwelijkssluiting.
- Vakken 14, 15 en 16: datum en plaats waar het huwelijk is ontbonden door overlijden van de partner ('O') of echtscheiding ('S').
- Vak 22: gegevens over de opeenvolgende woonadressen van betrokkene. Het is het CBG niet toegestaan adressen te verstrekken van personen die minder dan 20 jaar geleden zijn overleden, dit onder meer ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer van de nabestaanden, die immers veelal op dezelfde adressen woonden of nog wonen. De overlijdensplaats en -datum, die op de achterzijde van de persoonskaart staan afgedrukt, worden eveneens op de voorzijde van het uittreksel vermeld.

Achterzijde:

De achterzijde van de persoonskaart bevat voornamelijk gegevens over de kinderen. Gewoonlijk worden de kinderen alleen vermeld op de kaart van de vader. Van de achterzijde krijgt u alleen een uittreksel als er inderdaad kinderen op worden vermeld. U krijgt dan de gegevens uit:

- Vak 27: de datum en wijze waarop het kind het gezin van de persoon aan de ommezijde heeft verlaten. De wijze waarop, wordt door een letter aangegeven: 'A' voor vertrek (afgevoerd), 'O' voor overlijden, 'H' voor huwelijk.
- Vakken 28 en 29: naam en voornamen van de kinderen.
- Vakken 30 en 31: geboorteplaatsen en -data van de kinderen.

- Vak 32: de verhouding van het kind tot het gezinshoofd, bijv. 'z' (zoon), 'd' (dochter), 'sd' (stiefdochter), 'sz' (stiefzoon).

Bij de invoering van de persoonskaart in 1938/1939 werden van de toen reeds gehuwde personen niet altijd de eventuele vorige huwelijken vermeld en ook werden zoals reeds gezegd de kinderen die bij het aanleggen van de kaart niet meer thuis woonden dikwijls niet op de keerzijde vermeld. Wel is er uiteraard van die kinderen een eigen persoonskaart gemaakt. Dat geldt niet voor de kinderen die inmiddels waren overleden.

Vanaf 1994 met de invoering van de Wet Gemeentelijke Basisadministratie is de persoonskaart vervangen door de geautomatiseerde persoonslijst. Op deze lijst worden beroep en kerkgenootschap niet meer bijgehouden. Ook van deze gegevens verstrekt het CBG na overlijden een uittreksel. Nog steeds geldt dat deze gegevens in het tweede jaar na overlijden beschikbaar komen. In het uittreksel van de persoonslijst worden de adressen niet vermeld. Ook wordt het beroep niet genoemd en zijn er geen gegevens over huwelijken van kinderen beschikbaar.

Betrouwbaarheid bevolkingsregister

De betrouwbaarheid van het bevolkingsregister stond of viel met de medewerking van de inwoners om mededeling te doen van veranderingen. Vaak vergat iemand zich in of uit te schrijven. Er werden ook fouten gemaakt bij het overnemen van de gegevens als men na ca. 10 jaar een nieuwe set registers ging aanleggen en alle actuele gegevens uit de oude registers overnam. In het algemeen nam in de loop van de tijd de betrouwbaarheid toe. In Amsterdam duurde het tot 1872 voordat men het bevolkingsregister van voldoende kwaliteit achtte.

De betrouwbaarheid van de instellingenregisters is vaak groter dan die van de hoofdregisters.

Waar kunt u de bron vinden

De bevolkingsregisters zijn te vinden in de gemeente- en streekarchieven. Ook kunnen ze aanwezig zijn bij de provinciale archiefdiensten, als bij een dergelijke dienst ook gemeenten zijn aangesloten. Veel archiefdiensten hebben inmiddels hun openbaar beschikbare bevolkingsregisters (meestal gaat het dan om het materiaal dat jonger is dan 100 jaar) digitaal beschikbaar gemaakt.

De persoonskaarten en -lijsten van overledenen worden bewaard door het CBG. Kopieën dan wel uittreksels zijn aan te vragen (zie boven).

Naast dit landelijke bestand, zijn bij de gemeenten kopieën c.q. afschriften van persoonskaarten aanwezig. Op deze kopie-kaarten ('archieffkaarten' genoemd) werden overigens meestal niet alle gegevens van de oorspronkelijke persoonskaarten overgenomen. Vaak is het oudere persoonskaartensysteem (dan gaat het om de bestanden van voor 1994) van een gemeente al overgedragen aan de archiefdienst. Meestal is het bestand niet digitaal toegankelijk. Uiteraard is het slechts beperkt openbaar; immers alleen gegevens van overleden personen mogen worden verstrekt.

De bij de gemeenten aanwezige, maar nog niet overgebrachte gegevens uit de basisregistratie personen, zijn voor het publiek niet toegankelijk.

--	--	--

Registers van de burgerlijke stand

Deze registers zijn een Franse uitvinding. In Frankrijk werden ze bijgehouden sinds 1792. In 1811, na de inlijving bij Frankrijk, werden de registers ook in Nederland ingevoerd. In Zeeuws-Vlaanderen en in Limburg overigens al in 1796 respectievelijk 1794, toen deze gebieden bij het Franse keizerrijk werden gevoegd. Voor 1811 kenden we in Nederland alleen een kerkelijke registratie van dopen en huwelijken.

De burgerlijke stand bestaat uit de volgende registers:

1. **register van geboorten.** De geboorteakten vermelden van het kind de volgende gegevens: de naam, het geslacht, de geboortedatum en bijna altijd ook op welk uur het kind geboren is; verder de plaats waar het kind is geboren (behalve gemeentenaam ook een nadere plaatsaanduiding, bijvoorbeeld straat of wijknummer en huisnummer). Van de ouders wordt het volgende vermeld: in elk geval de namen, soms meer gegevens, zoals beroep en leeftijd. De geboorteakte van een onecht kind bevat meestal alleen de naam van de moeder. In de akte wordt de leeftijd van de moeder meestal niet aangegeven, waardoor het soms moeilijk wordt verdere gegevens over haar te achterhalen.

Van de aangever van de geboorte worden de volgende gegevens opgenomen: de naam, het beroep, de leeftijd en woonplaats. Meestal wordt de geboorte van een kind aangegeven door de vader, maar soms door iemand anders, bijvoorbeeld een arts of een vroedvrouw. Beviel de moeder buiten haar woning, dan moest ook aangifte worden gedaan door degene in wiens huis de geboorte had plaatsgevonden. De geboorte moest aangegeven worden in de gemeente waar deze had plaatsgevonden.

Van de twee getuigen (tot 1934 vereist) worden de volgende gegevens opgenomen: de naam, het beroep, de leeftijd en woonplaats. Vaak waren de getuigen familieleden (opa's of ooms), soms ook bekenden, of toevallige aanwezigen in het gemeentehuis. Tot 1927 mochten alleen mannen getuigen zijn. De datum waarmee de akte begint is de *aangiftedatum*. Die kan verschillen van de geboortedatum. Het kind moest binnen drie dagen worden aangegeven. Wanneer een kind bijvoorbeeld op zaterdagavond geboren is, kan de aangifte pas op maandag gebeuren. Er kunnen dus enkele dagen verschil zitten tussen de geboorte- en de aangiftedatum. In het geboorteregister vinden we ook inschrijvingen van akten op grond waarvan iemands voornaam of geslachtsnaam werd gewijzigd, adoptie-akten, aangiften van vondelingen en erkenningsakten. Bij akten van erkenning dient men erop bedacht te zijn dat met name in de periode na 1900 de erkenning in feite als een verkapte adoptie fungeerde en er dus geen bloedband tussen erkenner en kind hoeft te bestaan.

Als een akte gevolgen heeft voor andere akten, plaatst men bij deze akten een kantmelding. Na erkenning krijgt het kind bijvoorbeeld een andere achternaam. In de marge van de geboorteakte plaatst men dan een kantmelding over deze erkenning. Bedenk wel dat bijvoorbeeld de tienjaarlijkse tafel met de vermelding van het kind niet achteraf worden gewijzigd: daar staat het kind opgenomen onder de oorspronkelijke achternaam. Tot 1948 moest de moeder van een 'onecht' kind haar zoon of dochter officieel 'erkennen' omdat er anders geen familierechtelijke betrekking was tussen haar en het kind. Als een vader een buiten het huwelijk geboren kind 'erkende' bleef tot 1998 de status van het kind die van een 'natuurlijk kind'.

De akte van aangifte van een vondeling (een akte van vinding) vermeldt ook de

--	--	--

omstandigheden waaronder het kind werd gevonden. De aangever gaf het kind een voor- en achternaam, waarbij de laatste meestal refereerde aan de plaats waar het kind gevonden was (bijvoorbeeld: Jan Stoep).

Als een kind tijdens een zeereis werd geboren, noteerde men de geboorteakte in het dagregister van het schip. Een uittreksel ervan ging naar de woonplaats van de vader (bij een onecht kind naar die van de moeder) en werd ingeschreven in het geboorteregister van de desbetreffende gemeente. Als er geen woonplaats bekend was, volgde inschrijving in de gemeente Den Haag.

Bij een geboorte tijdens een rivierreis (belangrijk bij schippers!) gold de regel dat de aangifte gebeurt in de eerste gemeente waar het schip aanlegde. Hetzelfde gold voor geboorte in een auto, trein of vliegtuig. Ook in deze gevallen gold - althans tot 1970 - dat een uittreksel werd ingeschreven in de registers van de woonplaats van de vader.

2. **register van huwelijksaangiften en -afkondigingen.** Dit register werd in 1879 gesplitst in een register van aangiften (vaak ook ondertrouwregister genaamd) en een register van afkondigingen. Laatstgenoemd register werd vervolgens in 1935 afgeschaft in vastbladige vorm. Tenslotte zijn per 1 september 1987 de huwelijksafkondigingen afgeschaft. Het register van afkondigingen is nuttig wanneer een huwelijk niet gevonden kan worden: de afkondiging vond namelijk plaats zowel in de woonplaats van de bruidegom als ook in die van de bruid. Het zoeken in de registers is echter lastig, er zijn geen indexen op vervaardigd. Voor Noord-Holland is van belang dat er later in het rijksarchief in Haarlem (nu Noordhollands Archief) getypte indices zijn vervaardigd op de Amsterdamse huwelijksafkondigingen over de periode 1811-1882.
3. **register van huwelijkstoestemmingen.** Dit register werd in 1913 ingevoerd om de schriftelijke toestemmingsakte van de ouders in te noteren, in het geval die nodig was (bij minderjarigheid bruid of bruidegom) en de ouders niet aanwezig konden zijn bij het huwelijk. Voor die tijd kon men ook al schriftelijk zijn toestemming geven, maar was daar een notariële akte voor vereist. Het register is in 1995 afgeschaft (de akten worden nog wel opgemaakt, maar alleen tijdelijk bewaard).
4. **register van huwelijken en echtscheidingen, sinds 1995 register van huwelijken** (met eventuele bijlagen). De akten in dit register bieden de meeste informatie voor de genealoog. De huwelijksakte vermeldt de namen van bruid en bruidegom, hun leeftijd (na 1970 de geboortedatum), hun geboorteplaats, beroep, burgerlijke staat en woonplaats. Indien van toepassing wordt de naam van een eerdere huwelijkspartner van bruidegom en/of bruid gegeven (na 1970 niet meer). De huwelijksakte vermeldt verder of bruid en bruidegom meerderjarig zijn, en somt de namen, voornamen, beroepen en woonplaatsen (en na 1907 ook de leeftijden) op van de ouders, maar in de regel alleen in het geval dat zij hun toestemming moesten geven tot het aangaan van het huwelijk (dat was tot 1970 het geval totdat bruid en bruidegom 30 jaar oud waren).

Verder wordt een opsomming van de aan de ambtenaar van de burgerlijke stand overhandigde bewijsstukken (de huwelijksbijlagen, zie voor een nadere toelichting hierna) gegeven.

Van de getuigen worden in de akte de namen, voornamen, leeftijden, het beroep en de woonplaats vermeld. Tot 1970 ook de leeftijd. Ook wordt de eventuele familierelatie met bruid en bruidegom omschreven. Tot 1913 waren er vier getuigen, daarna 2 tot 4.

Pas sinds 1927 mochten ook vrouwen als getuigen optreden.

De namen, geboortedata en -plaatsen van de eventueel bij het huwelijk 'geëchte' kinderen worden in de akte opgenomen. Let op: de erkenning van een kind hoeft

--	--	--

nog niet te betekenen dat de vader ook de echte vader was!

De datum in de kop van de huwelijksakte is de huwelijksdatum. Anders dan bij geboorte- en overlijdensakten komen bruidegom en bruid immers zelf op afspraak naar het gemeentehuis.

De **bijlagen bij de huwelijksakten**, die bij de burgerlijke stand ingeleverd moesten worden voordat men kon trouwen, vormen een bont allerlei, in aantal variërend van 3 tot zo'n 20. Wat komen we tegen? Allereerst de bewijsstukken dat de huwelijksafkondigingen hadden plaatsgevonden en dat er geen bezwaren tegen het huwelijk waren ingebracht; vervolgens uittreksels uit het geboorteregister of uit oude doopboeken - in de eerste helft van de negentiende eeuw - betreffende bruid en bruidegom. Verder eventueel uittreksels van akten van huwelijkstoestemming en de overlijdensakten van de ouders, eventueel grootouders. Als een geboorte- of doopbewijs ontbrak werd soms een *akte van bekendheid* ingeleverd: een verklaring van een aantal getuigen, afgelegd ten overstaan van een notaris of een vrederechter/kantonrechter, over de identiteit van bruid en/of bruidegom. Vervolgens kan men uittreksels van eventuele overlijdensakten van vorige echtgenoten of van akten van echtscheiding aantreffen. Tenslotte vindt men tot 1911 in de bijlagen de verklaring dat de bruidegom aan de verplichtingen van de Nationale Militie heeft voldaan. Deze verklaring gaf aan of persoon in kwestie werkelijk gediend had of vrijgesteld was geweest, bijvoorbeeld wegens uitloting of broederdienst. Als persoon in kwestie dienst had gedaan, wordt ook het signalement vermeld. In het signalement worden uiterlijke kenmerken van de bruidegom beschreven, zoals lengte, kleur van het haar en van de ogen, de vorm van het gezicht en dergelijke. Ook zichtbare 'gebreken' werden opgesomd. Verder kunnen nog allerlei bijzondere akten worden aangetroffen, bijvoorbeeld een bewijs van meerderjarigheid, akten dat iemand niet in staat is zijn verplichte toestemming te geven, enz.

De bijlagen worden voor de periode na 1932 alleen bewaard voor zover het bijlagen zijn bij akten die in het buitenland zijn opgemaakt of in de Nederlandse koloniën. Het betreft in dit geval bijlagen die in Nederland niet direct zijn na te trekken. Door een brand in het Alkmaarse stadhuis in 1890 zijn van een groot aantal gemeenten in Noord-Holland de bijlagen over de periode 1811-1888 verloren gegaan. Het betreft de volgende gemeenten: Abbekerk, Andijk, Avenhorn, Beets, Berkhout, Blokker, Bovenkarspel, Castricum, Enkhuizen, Graft, Grootebroek, Grosthuizen, Hensbroek, Hoogkarspel, Hoogwoud, Hoorn, Medemblik, Midwoud, Nibbixwoud, Obdam, Opmeer, Opperdoes, Oudendijk, De Rijk, Schardam, Scharwoude, Schellinkhout, Spanbroek, Sijbekarspel, Twisk, Uitgeest, Urk (thans provincie Flevoland), Ursem, Venhuizen, Vlieland (thans provincie Friesland), Wervershoof, Westwoud, Wognum, Wijdenes en Zwaag.

Het register van huwelijken was tot 1995 ook een register van echtscheidingen. Ook deze akten werden in dit register ingeschreven (overigens niet die van scheidingen van tafel en bed), meestal tussen de huwelijksakten in, waarbij men vaak zinnen uit het voorbedrukte huwelijksformulier moest doorhalen. In grotere gemeenten kende men wel aparte echtscheidingsregisters. Een echtscheiding kreeg tot 1995 pas rechtskracht na inschrijving in de registers van de burgerlijke stand. De akte werd ingeschreven in de gemeente waarin men was gehuwd. Na het inschrijven van de echtscheidingsakte werd in de marge van de voorafgaande huwelijksakte een verwijzing geplaatst, de kantmelding. Na 1995 worden alleen nog akten opgemaakt van huwelijken die buiten Nederland zijn gesloten en die in

--	--	--

Nederland zijn ontbonden. De inschrijving ervan gebeurt in een speciaal register van de burgerlijke stand van Den Haag. Van de overige echtscheidingen worden sinds 1995 geen akten meer opgemaakt, men volstaat met een kantmelding.

5. **register van geregistreerde partners.** Sinds 1998 kennen we een nieuw register, dat van geregistreerde partners, die op grond van deze registratie met het huwelijk vergelijkbare rechten en plichten krijgen.
6. **register van overlijden.** De akten noemen de geboorteplaats van de overledene, het beroep, het geslacht, de leeftijd (over het algemeen in jaren, bij kinderen jonger dan 2 jaar wordt de leeftijd wel in maanden of dagen weergegeven), de geboorteplaats, de woonplaats en het adres, datum en tijdstip van overlijden, alsmede de namen van de ouders (soms meer gegevens, zoals beroep en leeftijd) en de burgerlijke staat. Namen van een of eventueel meerdere huwelijkspartner(s) worden vermeld. De inschrijving vindt plaats in de gemeente waar de persoon sterft. Als die niet overeenkwam met de gemeente waar de overledene woonde, werd een uittreksel van de overlijdensakte ingeschreven in het register van de gemeente waar de overledene woonde. Na 1970 gebeurt dit niet meer bij overlijdensgevallen tijdens een zee- of luchtreis. De akten hiervan worden ingeschreven in de registers van de gemeente Den Haag.

In het register van overlijden vindt men ook een aantal bijzondere akten:

- akten van levenloos aangegeven kinderen; - akten van lijkvinding;- inschrijvingen van verklaringen van overlijden van krijgslieden opgemaakt door hun militaire superieuren en inschrijvingen van akten van overlijden van vermisten uit de Tweede Wereldoorlog krachtens een wet van 1949.

Gebeurde de aangifte vroeger door twee familieleden of buren, tegenwoordig is dit veelal de uitvaartondernemer. Van de aangevers worden naam, beroep, leeftijd en woonplaats vermeld. Tot 1935 werd de familieverhouding van de aangevers tot de overledene vermeld. Na 1935 volstond men met de verklaring van één aangever. De datum waarmee de akte begint is de aangiftedatum. Die kan verschillen van de overlijdensdatum. Als iemand bijvoorbeeld op zaterdagavond overlijdt, kan de aangifte pas op maandag gebeuren.

De akte noemt niet de reden van overlijden. Dit werd vastgelegd op zogenaamde 'doodsbriefjes'. Van 1939 tot 1956 werd de doodsoorzaak soms overgenomen op de persoonskaart. Op door het CBG verstrekte kopieën wordt deze informatie afgedekt, als zijnde niet openbaar. Soms zijn kopieën van doodsbriefjes bewaard gebleven in de gemeentelijke archieven.

Indices op de burgerlijke stand

Op de registers van geboorten, huwelijken en echtscheidingen en overlijden bestaan indices. Ieder deel van de registers heeft een index op de akten die in het deel voorkomen. Vervolgens zijn er cumulatieve indices, de zogenaamde tienjaarlijkse tafels. Per periode van 10 jaar werd een alfabetische index opgemaakt van de betrokken personen, met verwijzing naar de akte. Met deze tafels is men in 1813 begonnen, zodat de series steeds een wat vreemd begin- en eindjaar hebben.

Een belangrijk deel van de Nederlandse burgerlijke stand is vandaag de dag ontsloten via internet, bijvoorbeeld via sites als wiewaswie.nl. Het betreft dan veelal de huwelijks- en de overlijdensakten. Vaak zijn ook scans van de originele akten te raadplegen.

Waar worden de registers bewaard?

De burgerlijke stand wordt bijgehouden in de gemeenten. De registers van geboorten, huwelijken en echtscheidingen en die van overlijden worden in tweevoud opgemaakt. Eén

--	--	--

set wordt bij de gemeente bewaard, de andere gaat naar de arrondissementsrechtbank en op termijn naar de rijksarchieven en hun rechtsopvolgers. De overige registers en de bijlagen worden in enkelvoud opgemaakt en gaan eveneens aan het eind van ieder jaar naar de arrondissementsrechtbanken. Na formeel 20 jaar worden deze registers overgedragen aan de regionale historische centra in de provinciehoofdsteden.

Momenteel zijn beschikbaar:

- de geboortenregisters van 1811-1912;
- de huwelijksakten en -bijlagen van 1811-1942;
- de overlijdensakten van 1811-1960.

Voor de gemeentelijke registers geldt momenteel dat deze worden overgedragen na 100 jaar (geboorteakten), 75 jaar (huwelijksakten) en 50 jaar (overlijdensakten). De akten zijn in registers gebonden; in principe worden de akten in een bepaald register pas overgedragen als de jongste akte ook de wettelijke termijn voor overbrenging heeft bereikt. Inmiddels zijn veel registers burgerlijke stand online te raadplegen en te doorzoeken. U vindt de bestanden via [WieWasWie](#) of op de websites van de verschillende archiefdiensten.

Uit de nog niet overgebrachte registers wordt door de gemeenten tegen betaling informatie verstrekt. De registers zelf worden niet ter inzage gegeven.

De burgerlijke stand van de voormalige koloniën is deels in Nederland toegankelijk. Via de zogenaamde 'familiecentra' van de Mormonen, is een groot deel van de burgerlijke stand van voormalig Nederlands Indië [digitaal](#) toegankelijk. Zie verder de informatie over [Indische genealogie](#) bij het CBG. Men moet bedenken dat in Nederlands-Indië alleen een overheidsregistratie werd bijgehouden van de Europeanen en van een aantal andere groepen, zoals de Chinezen en de christelijke inwoners van eilanden als Ambon.

Zie voor genealogisch onderzoek in Suriname de website [Surinaamse Genealogie](#) van de Stichting voor Surinaamse Genealogie. Materiaal over de Nederlandse Antillen (en het huidige Curaçao) kunt u vinden via de website van het [Nationaal Archief](#) op Curaçao.

De burgerlijke stand in Nieuw-Guinea betreffende Europeanen en Chinezen over de periode 1941-1962 is in origineel aanwezig bij het Nationaal Archief.

Vanaf 1873 zijn ook bij een aantal Nederlandse consulaten in het buitenland registers van de burgerlijke stand bijgehouden. Deze bevinden zich in het archief van de minister van Buitenlandse Zaken.

Daar bewaart men ook de burgerlijke stand van de Nederlanders die tijdens de oorlog in Londen verbleven.

Betrouwbaarheid

Wat de betrouwbaarheid van de registers betreft, dient te worden opgemerkt dat de registers uit het begin van de negentiende eeuw vaak van mindere kwaliteit zijn. Dit had natuurlijk veel te maken met het gebrekkige basismateriaal waarmee men moest werken, te weten de gebrekkige dtb-registers.

Zoekproblemen en -tips

Hoe te handelen als men een huwelijk niet kan vinden? Het simpelst is het dan te gaan zoeken in het bevolkingsregister. Gaat het echter om de periode van voor de invoering van het bevolkingsregister, dan dient als volgt te werk worden gegaan. Bedenk dat meestal getrouwd werd in de plaats waar de bruid woonde. Wordt daar niets gevonden, dan kunnen de registers van huwelijksafkondiging uitkomst bieden. Het huwelijk werd immers zowel afgekondigd in de gemeente waar de bruidegom en in die waar de bruid woonde. Bedenk bij het onderzoek wel dat er op deze registers, in enkelvoud bewaard bij de rijksarchieven en hun rechtsopvolgers, geen indexen bestaan. Een andere optie is uit te

--	--	--

gaan van de geboorteplaatsen die genoemd worden in de overlijdensakten. Misschien is het huwelijk in een van beide geboorteplaatsen voltrokken.

Gegevens over een bepaald ouderpaar kunnen ook gevonden worden door te kijken naar de huwelijksakten van de kinderen. Daarin worden immers woon- dan wel overlijdensplaatsen van ouders vermeld.

Een verdere mogelijkheid is het zoeken naar broers of zusters van de gezochte persoon, of nader onderzoek te doen naar de getuigen die genoemd worden in de geboorteakten van de kinderen (misschien zijn het familieleden die nog in de oorspronkelijke woonplaats verbleven).

Soms is een geboorteakte niet te vinden. Dat kan zijn omdat het kind pas later erkend werd en in de oorspronkelijke tienjarentafel onder de naam van zijn of haar moeder is ingeschreven. Het kan ook zijn dat de geboortegemeente is opgeheven en de gemeente in de overlijdensakte daarom een andere is dan die waarin het kind is geboren. In de bijlagen bij de huwelijksakten wordt altijd de oorspronkelijke gemeente genoemd.

--	--	--

Doop-, trouw- en begraafboeken (de dtb's)

Invoering en regelgeving

De aanzet tot op grote schaal bijhouden van doop- en trouwregisters is gegeven door het concilie van Trente in 1563. Daarvoor waren er per bisdom soms al regelingen getroffen. Zo zijn er in Frankrijk doopboeken bekend uit de vroege 14de eeuw. In ons land stamt het oudste trouwboek, dat van Deventer, uit de periode 1542-1575. Het oudste register uit onze omgeving is een Alkmaars begraafregister dat loopt vanaf 1540.

De achtergrond van het bijhouden van een doop- en huwelijkenadministratie was het streven van de kerk tot het beter reguleren van het huwelijk.

Veel protestantse kerkgenootschappen namen de katholieke regelgeving over. Al in de zestiende eeuw zijn door reformatorische kerken in Duitsland registers bijgehouden. Ook de gereformeerde kerk in de Republiek hanteerde de voorschriften. Ze werden ingevoerd tijdens de Provinciale Synode in Dordrecht in 1574.

Meestal begint de serie dtb-boeken in de loop van de zeventiende eeuw.

In tegenstelling tot de registers burgerlijke stand, zijn de dtb-registers niet uniform van inhoud. De ene predikant noteerde meer dan de ander. Vooral in kleinere gemeenschappen kon men volstaan met summiere gegevens omdat men toch iedereen kende. In de grotere plaatsen zijn de inschrijvingen daarentegen meestal uitvoeriger.

De bevolkingsadministratie was vanouds geen taak van de burgerlijke overheid. Toch greep zij wel in bij problemen. In Holland bijvoorbeeld beschermde de overheid de wettigheid van het huwelijk. Na de Opstand kon er alleen een wettig huwelijk gesloten worden voor de predikant van de gereformeerde gemeente. In 1580 bepaalden de Staten van Holland dat het sluiten van een huwelijk ook mogelijk was bij het plaatselijk gerecht. Eind achttiende eeuw valt er een verandering van de houding van de overheid te constateren. Zo moesten de gereformeerde kerken vanaf 1792 in Holland de doop- en trouwboeken in tweevoud bijhouden.

In 1795 werd het burgerlijk huwelijk voor iedereen verplicht gesteld. Alleen in Friesland en Utrecht mocht het huwelijk in deze periode nog uitsluitend door een predikant worden voltrokken; er moest wel vooraf aangifte zijn gedaan bij het plaatselijk gerecht. Pas in 1811 werd het huwelijk overal een burgerlijke aangelegenheid, waarvan de kerkelijke inzegening pas plaats kon vinden nadat het burgerlijk huwelijk voltrokken was.

Doopregisters

De meeste doopinschrijvingen geven de doopdatum, de voornaam van de dopeling en de namen van de ouders (in de oudste boeken, van voor 1650, is vaak alleen de naam van de vader opgetekend; in het oosten van het land wordt ook later vaak de naam van de moeder niet genoemd). Bij uitgebreidere inschrijvingen treffen we ook wel aan: de datum van de geboorte, het beroep en de woonplaats van de vader en de namen van de doopgetuigen, soms met opgave van de familierelatie tot de dopeling. Tegen het eind van de achttiende eeuw wordt het steeds meer gebruik om ook de geboortedatum en de naam van het buurtschap waar de dopeling werd geboren, te vermelden. Vanaf 1792 werd dit in Holland verplicht gesteld.

De katholieke doopboeken zijn in het Latijn gesteld. Vaak worden peter (patrinus) en meter (matrina) genoemd, ook wel aangeduid als doopheffer/ster (susceptor/trix). Peter en meter zijn meestal oom en tante van de boreling: peetoom en peettante ('petemoei'). Vaak zie je de ooms en tantes verschijnen van de kant van de familie die vernoemd werd. De voornamen van de gedoopte kinderen staan vaak in de tweede naamval. Bijvoorbeeld: *filia*

--	--	--

Gerardi = dochter van Gerard. De tweede naamval van de naam Johannes is Joannis. Vaak zijn de namen vaak wat deftiger gemaakt. 'Joanna' bijvoorbeeld in plaats van 'Jannetje'.

Bij doop komt het werkwoord *zijn* veel voor in verbindingen met een voltooid deelwoord:

baptisatus est = hij is gedoopt;

baptisata est = zij is gedoopt;

baptisati sunt = zij zijn gedoopt.

Aan de uitgang is te zien of het een hij (...us), zij (...a) of een hen (...i of ...ae) betreft. De doopsgezinden kenden de kinderdoop niet en hielden meestal ook geen administratie bij van geboren kinderen (al worden wel kinderlijsten aangetroffen). De doop vond bij hen pas plaats op 18 tot 20-jarige leeftijd, als men lid werd van de gemeente. Soms noteerde men in lidmatenlijsten ook de geboortedata.

Van de joodse bevolkingsgroep zijn soms besnijdenisregisters bewaard gebleven, die in het Hebreeuws, Jiddisch of Portugees zijn opgetekend. Alleen de mannen zijn erin aangetekend.

Kinderen werden vrij kort na de geboorte gedoopt. Protestantse dopen vonden meestal plaats in de eerste kerkdienst na de geboorte. Katholieke kinderen werden zo snel mogelijk na de geboorte gedoopt.

U dient er goed op te letten dat de datum van de inschrijving in principe de doopdatum is!

Huwelijksregisters

De huwelijksregisters bestaan uit ondertrouw- en trouwregisters, of combinaties van beide. Meestal betreft het (zeker bij de gereformeerden) ondertrouwregisters.

In het gewest Holland werd in 1580 in de zogenaamde 'politieke ordonnantie' een overheidsregeling gegeven voor het huwelijk. Ieder paar dat wilde trouwen moest zich melden bij de magistraat of bij de gereformeerde predikant. De namen van het aanstaande paar werden drie achtereenvolgende zondagen (of marktdagen als voor het gerecht werd getrouwd) afgekondigd in de woonplaatsen van bruid en bruidegom, zodat ouders, familie, vrienden en andere betrokkenen eventuele bezwaren in konden brengen. Die bezwaren konden zijn dat iemand bijvoorbeeld reeds gehuwd was of aan iemand anders trouwbeloften had gegeven (trouwbeloften, zelfs mondeling gegeven, waren bindend!). Als bruid of bruidegom minderjarig was (voor meisjes gold een grens van 20 en voor jongens van 25 jaar) diende er toestemming te zijn van de ouders voor het huwelijk. De regeling voorzag niet in de situatie dat de ouders gestorven waren: over toestemming van voogden was niets geregeld.

Het huwelijk kon vervolgens alleen gesloten worden in de gereformeerde kerk, die tevens staatskerk was, dan wel voor schepenen, dat wil zeggen de plaatselijke overheid. De huwelijken van hen die niet behoorden tot de staatskerk, vinden we dan ook in de registers van de gereformeerde kerk of in de gerechtelijke protocollen, vaak in een afzonderlijke serie schepentrouwboeken. Daarnaast uiteraard ook in de trouwboeken van het eigen kerkgenootschap.

Het huwelijk werd meestal voltrokken in de plaats waar de bruid woonde.

Vaak zijn de inschrijvingen in de steden uitvoeriger dan die op het platteland, waar men vaak volstond met het noemen van de datum, de namen van de echtelieden en eventueel de plaats van herkomst. Meestal is dat de plaats van geboorte, in Friesland daarentegen de plaats van inwoning. Het onderscheid tussen geboorteplaats, plaats van herkomst en woonplaats is niet altijd duidelijk. Bijvoorbeeld: 'Jan de Groot, van Amsterdam' kan betekenen dat Jan in Amsterdam geboren was, maar ook dat hij er woonde.

Verder werd vermeld of bruid en bruidegom jongedochter resp. jongman of jonggezel (vaak afgekort tot j.m., j.g. of j.d.) was dan wel weduwe of weduwnaar. De term jonggezel,

--	--	--

jongman of -dochter hadden niet met de leeftijd, maar met het wel of niet aanwezig zijn van een eerder huwelijk te maken.

Soms treffen we in de registers beroepsomschrijvingen aan, en namen van getuigen. Dat zijn vaak de ouders en verwanten. Soms worden ook de leeftijden van bruid en bruidegom vermeld (al zijn deze vermeldingen vaak niet erg betrouwbaar). Heel soms noemt men ook het beroep van de bruidegom.

Zoals reeds gezegd is het ondertrouwregister vaak verenigd met het trouwregister. Enkele streepjes geven dan weer dat de verplichte drie afkondigingen zijn geschied. U moet wat dit betreft goed opletten. Niet altijd zijn de registers juist beschreven in de inventarissen. U moet er dus op bedacht zijn dat u niet de huwelijksdatum vindt, maar die van de ondertrouw.

In de grote steden in Holland werden door het gerecht vaak commissarissen van huwelijkszaken benoemd, voor wie alle aanstaande echtparen in ondertrouw gingen. De huwelijken werden dan voltrokken door de gereformeerde predikant of door de commissarissen uit het gerecht. Op het platteland vinden we de inschrijvingen van huwelijken voor het gerecht vaak tussen andere akten van de plaatselijke rechtbanken, als er tenminste weinig niet-gereformeerde inwoners waren.

In de steden komt het verschijnsel van de 'buitentrouw' voor: na de huwelijksafkondigingen in de stad, werd dan in een van de omliggende plaatsen getrouwd.

De R.K.-registers zijn in het Latijn gesteld. Bij het aantekenen van het huwelijk gebruikte men in de R.K.-registers vaak verbuigingen van het werkwoord *matrimonium contrahere*: bijvoorbeeld *matrimonium contraherunt = zij sluiten een huwelijk* of *matrimonium contraxerunt = zij hebben een huwelijk gesloten*.

Ook komt veel voor: *matrimonio iungi = in het huwelijk verbinden* of *matrimonio iuncti sunt = in het huwelijk zijn verbonden*.

Bijlagen

Soms treffen we bij de registers nog bijlagen aan. Het gaat dan om de bewijzen van de afkondigingen ('proclamaties') die men bij schout en schepenen in moest leveren als men voor het gerecht wilde trouwen.

Veranderingen na 1795

Huwelijken na 1795 vinden we ook in de protocollen van het gerecht. Het huwelijk was namelijk in juni 1795 tot een burgerlijk contract verklaard. Men diende dus voor de wet te huwen, al mocht men daarnaast natuurlijk ook tevens in de kerk huwen. Alleen in Utrecht en in Friesland kon men ook na 1795 volstaan met het gereformeerde kerkelijk huwelijk, al moest ook daar de afkondiging na 1795 door het gerecht geschieden.

De gaarders- ofwel impostregisters

Belangrijk voor de genealoog is dat in Holland en Zeeland vanaf 1695 een belasting op huwelijken werd geheven. De belasting werd geheven op basis van het bezit. De neerslag ervan, de zogenaamde gaardersregisters of ook wel impostregisters genoemd, zijn daardoor een belangrijke bron. Aan de hand van enkele criteria - vermogen, inkomen, sociale status - werd men aangeslagen voor een bedrag van 30, 12, 6, 3 of 0 gulden. De laagste klasse, de onvermogenen, noemde men ook wel: pro deo.

Iedereen moest de belasting betalen, zodat alle huwelijken, ook die van joden, erin terug te vinden zijn.

Begraafregisters

De meeste begraafboeken zijn van latere datum dan de zestiende eeuw. De synode van Dordrecht verordeneerde in 1574 dat koster de namen van de gestorvenen moesten

--	--	--

aantekenen. Veel effect heeft dit blijkbaar niet gehad. In de praktijk treffen we niet vaak een begraafregistratie aan.

Er ontwikkelden zich in de praktijk verschillende soorten registers:

- *begraafregisters*, die meestal een chronologische inschrijving van de begrafenis geven;

- de *grafboeken*, die aangeven wie waar begraven is;

- de Hollandse en Zeeuwse *gaardersregisters*, bijgehouden in verband met de in die gewesten geldende belasting op begraven van 1695 tot 1805.

Bij het interpreteren van de begraafregisters en grafboeken dienen we te beseffen dat voor 1800 iedereen begraven werd in en rondom de gereformeerde kerk, ongeacht de religie die men was toegedaan. De enige uitzondering vormden de joden, die vaak beschikten over eigen begraafplaatsen. Het begraven in de kerken werd in 1795 afgeschaft, waarbij een uitzondering werd gemaakt voor de graven die particulier eigendom waren. In 1813 werd het weer toegestaan, maar met ingang van 1 januari 1829 kwam er een definitief einde aan het begraven in de kerken.

Bij de katholieken vindt men in plaats van begraafregisters vaak lijsten van overledenen; vaak zijn het ook naamlijsten van personen aan wie de laatste sacramenten waren toegekend.

De uitvoerigheid van de informatie kan sterk verschillen. Er waren geen regels hiervoor. Meestal wordt in ieder geval de datum van de begrafenis en de naam van de overledene vermeld. Soms vinden we meer gegevens, bijvoorbeeld: de overlijdensdatum, de woonplaats, de leeftijd, de begrafenskosten.

Jonge kinderen worden meestal niet met hun eigen naam, maar met die van de vader aangeduid. Idem dito gehuwde vrouwen vaak met de naam van hun man.

Een overlijdensdatum kunnen we ook in andere bronnen vinden, zoals bijvoorbeeld in de boedelpapieren die opgemaakt zijn na iemands dood, de lidmatenregisters of de diaconieadministratie van de gereformeerde kerk (de administratie van de collecten bij begrafenis of de bedragen ontvangen voor de huur van lijkklaken om over de kist te leggen).

In 1806 werd een landelijke belasting op de nalatenschappen ingevoerd. Ten behoeve hiervan hield men van 1806-1811 overlijdensregisters bij, die grotendeels bewaard zijn gebleven. Deze registers behoorden tot de archieven van de 'gequalificeerden van de belasting op het recht van successie'. We vinden ze vaak opgenomen bij de dtb-collecties. De registers bevatten in de meeste gevallen zowel de datum van overlijden als die van de aangifte van het overlijden. Voorts de naam van de overledene, diens leeftijd en een vermelding of er kinderen of ouders waren die erfdien.

Hindernissen bij het raadplegen van de DTB-registers

Het gebruik van de DTB-registers vereist kennis over:

- de grenzen van het kerkgenootschap ofwel de parochie (gegevens hierover zijn bijvoorbeeld te vinden in het handige naslagwerk *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* van A.J. van der Aa (Gorinchem, 1831-1861), bij de meeste archiefdiensten aanwezig;
- enige kennis van het Latijn (voor het begrijpen van de katholieke registers). Het boekje *Latijn bij genealogisch onderzoek*, een uitgave van het CBG, is erg handig hierbij.
- kennis van het oude schrift ofwel de 'paleografie'. Dit hebt u nodig voor het lezen van stukken van voor ca. 1730. De meeste archiefdiensten geven cursussen in het lezen ervan. Daarnaast bestaan er boeken en websites die zelfstudie mogelijk maken. Zie bijvoorbeeld de Nederlandse website [Wat staat daer?](#)
- kennis van de tijdrekenkunde ofwel chronologie. In de registers wordt u soms

--	--	--

geconfronteerd met andere benamingen van maanden, dagen en jaren. Van 1806-1810 golden in ons land andere namen voor de maanden: januari was Louwmaand, februari Sprokkelmaand, maart Lentemaand, april Grasmaand, mei Bloemaand, juni Zomermaand, juli Hooimaand, augustus Oogstmaand, september Herfstmaand, oktober Wijnmaand, november Slachtmaand en december Wintermaand.

In de periode 1796-1805 gold in het zuiden van het land de Franse republikeinse kalender, waarvoor speciale omreken Tabellen bestaan. Tenslotte kunt u bij uw onderzoek stuiten op dateringen in de zogenaamde 'oude stijl' ofwel de Juliaanse kalender. In Gelderland, Utrecht, Friesland, Groningen en Drenthe schakelde men in 1700 en 1701 over op de nieuwe Gregoriaanse kalender, in de praktijk aangeduid als 'nieuwe stijl'. In de rest van ons land gebruikte men deze kalender al sinds 1582-1583. Het verschil tussen beide kalenders kwam neer op tien tot elf dagen, waarbij de Gregoriaanse kalender voorliep. Het boek: *In tijd gemeten. Inleiding tot de chronologie* van C.C. de Glopper-Zuiderland geeft een goed overzicht in de materie. De website Wat staat daer bevat [beknopte informatie](#) over het onderwerp.

Waar worden de registers bewaard?

Een overzicht van de registers die bewaard zijn gebleven is te vinden in het *Repertorium DTB. Globaal overzicht van de Nederlandse doop-, trouw- en begraafregisters e.d. van voor de invoering van de Burgerlijke stand* (Den Haag, 1998). Dit overzichtswerk is een ongewijzigde herdruk van een uitgave uit 1980. De plek waar de registers worden bewaard, zal in veel gevallen niet meer correct zijn. Veel archivalia zijn de afgelopen 20 jaar overgebracht naar openbare archiefbewaarplaatsen en inmiddels meestal digitaal raadpleegbaar gemaakt.

De meeste dtb-registers zijn te vinden in de gelijknamige collecties die berusten bij gemeentelijke archiefdiensten of soms ook nog bij de regionale historische centra in de provinciehoofdsteden. De oorsprong van deze collectie is gelegen in de start van de burgerlijke stand begin negentiende eeuw. De kerkgenootschappen en andere instanties die dtb-registers beheerden moesten deze toen afstaan, omdat de gemeentelijke overheden de registers nodig hadden om een betrouwbare burgerlijke stand op te kunnen zetten. Men spreekt daarom ook wel over de 'retroacta burgerlijke stand'. In 1919 werd bepaald dat de dtb-registers moesten worden overgebracht naar de Rijksarchieven. Sindsdien zijn vele registers weer in bewaring gegeven bij gemeente- en streekarchieven. Onderdeel van de dtb-collecties vormen natuurlijk in de eerste plaats de kerkelijke doop-, trouw- en begraafregisters. Verder behoren hiertoe de gerechtelijke trouwregisters, althans voor zover het afzonderlijke series betref. Deze zijn uit de context van de rechterlijke archieven gelicht. In Noord- en Zuid-Holland zijn ook de registers van de belasting op trouwen en begraven, de zogenaamde *impost*, bij de dtb-collecties gevoegd. Tenslotte behoren tot deze collectie de registers van overledenen en de registers van aangegeven lijken uit de periode 1806-1811 die opgemaakt zijn in het kader van de successiebelasting. Niet alle gegevens berusten in de dtb-collecties. Soms zijn dtb-registers achtergebleven bij de kerkgenootschappen. Soms leverde een kerkgenootschap ook kopieën in van de registers, terwijl het de originelen zelf behield. Veel kerkelijke archieven berusten inmiddels bij gemeente- en streekarchieven. Er is echter geen verplichting tot overbrenging ervan. In sommige gevallen vindt u ze nog ter plaatse. Het kan ook zijn dat we in rechterlijke protocollen huwelijksgegevens vinden, die ingeschreven zijn tussen andere akten.

--	--	--

Zoekproblemen en -tips

Bedacht dient te worden dat de spelling van de namen voor 1811 niet vast lag. Bij registraties in de dtb-registers kan iemands naam iedere keer weer anders gespeld zijn. Het komt verder regelmatig voor dat een eerste kind kort na of zelfs voor het huwelijk van de ouders werd geboren. In het laatste geval werd het meestal ingeschreven onder de achternaam van de moeder.

Men moet erop bedacht zijn dat opgegeven leeftijden vaak niet correct zijn.

Zoals gezegd zijn de katholieke doop- en trouwregisters in het Latijn gesteld.

Het zoeken in de dtb-registers kan tijdrovend zijn, als er geen index aanwezig is. De meeste archiefdiensten hebben inmiddels indices op de dtb-registers vervaardigd, al verschillen deze in kwaliteit. Ook zijn de indices vaak per plaats en niet voor een groter gebied.

Bij het zoeken kan men het beste uitgaan van de oudst bekende voorouder die in de periode na 1811 is getrouwd. In de bijlagen bij de huwelijksakte treft u uittreksels aan van de doopinschrijvingen. Zo vindt u geloof, doopplaats en doopdatum van deze voorouder. Zonder dit uittreksel zou u de doopinschrijving niet zo gemakkelijk vinden. Met name de katholieke staties bestreken meestal een groot gebied. De plaats waar een kind werd geboren en waar hij/zij werd gedoopt, kunnen dan behoorlijk verschillen. Meestal wordt bij de inschrijving in het geboorteregister van de katholieke statie de geboorteplaats wel vermeld.

De volgende stap is het zoeken van de overige kinderen uit het gezin. Een klapper op de registers kan daarbij goede dienst bewijzen. Noteer bij de inschrijvingen altijd de getuigen, ook al is de familierelatie niet altijd duidelijk. U kunt het later nodig hebben!

Aangezien de kinderen meestal naar de grootouders of hun broers/zussen werden genoemd, geeft de naam van het kind meteen al een indicatie over de voornamen die in deze verder terugliggende generatie voorkomen.

Een derde stap is het zoeken naar de inschrijving van het huwelijk van de ouders. Het meest voor de hand ligt het zoeken in dezelfde kerkelijke gemeente als die waar de kinderen geboren zijn. Bij niet-gereformeerde voorouders kan men ook zoeken naar het gerechtelijk huwelijk. Daarvoor dient men de grenzen van de gerechtelijke eenheden te kennen.

Bij gereformeerde voorouders is het van belang te kijken of er in andere plaatsen ook inschrijvingen zijn te vinden. De gereformeerde huwelijken werden immers afgekondigd in de woonplaatsen van zowel bruid als bruidegom.

Bij het zoeken naar de gegevens van een vorige generatie is het verstandig uit te gaan van een huwelijksinschrijving. De doopinschrijving vindt men meestal in dezelfde plaats als waar men getrouwd is. Het helpt natuurlijk erg als ook de geboorteplaats wordt vermeld bij de huwelijksinschrijving. Men kan er bij het verder zoeken van uitgaan dat een man doorgaans in het huwelijk trad tussen zijn twintigste en 35ste jaar. Vrouwen waren over het algemeen iets jonger.

--	--	--

Naamgeving

Voor genealogen is kennis van naamgevingstradities onontbeerlijk, vooral als het gaat om de periode voor 1811. In de eerste plaats is het belangrijk te beseffen dat achternamen naarmate men verder teruggaat in de tijd, een steeds zeldzamer artikel worden. In de vroege middeleeuwen hadden de meeste mensen slechts één naam. Langzamerhand zien we ook vaste achternamen verschijnen. De achternamen waren ontleend aan een beroep, een plaats van herkomst, een bijnaam of bijvoorbeeld de plek waar men woonde. In de steden verschijnen de achternamen eerder dan op het platteland, een heel begrijpelijke ontwikkeling. In Holland heeft rond 1600 ongeveer 30% van de bevolking een achternaam. Rond 1700 is het percentage al gestegen tot 60 tot 70%. Het is een ontwikkeling die heel geleidelijk gaat, in het zuiden sneller dan in het noorden. Vaste achternamen kwamen in de achtste eeuw al in Italië voor en het systeem rukt langzaam op naar het noorden.

De digitaal beschikbare [Familienamenbank](#) van het CBG geeft nadere informatie over het voorkomen en ontstaan van Nederlandse familienamen.

Patroniem

Een bijzonderheid die we vooral in het noorden van ons land tegenkomen is het patronymicum. Dat is de gewoonte om tussen de voornaam en de eventuele achternaam (of in plaats daarvan) het kind de naam van de vader te geven, in de tweede naamvalsvorm. Bijvoorbeeld: Jan Gerritsz. Nierop.

In wat grotere gemeenschappen had je bij gebruik van alleen patroniemen vaak meerdere mensen met dezelfde naam, zeker als het ging om populaire namen. Altijd al bestond er een sterke voorkeur voor bepaalde namen. In Nederland zijn dat in het verleden voor mannen de volgende grondvormen: Johannes, Gerhard, Hendrik, Jacob, Nicolaas, Petrus, Wilhelm, Diederik en Herman. Voor vrouwen: Johanna, Anna, Elisabeth, Catharina, Maria, Geertruida, Margaretha en Adelheid.

Vernoemingsregels

Een beproefde methode om uit te vissen met welke familie we te maken hebben is gebruik te maken van de strenge vernoemingsregels. Deze regels verschilden per streek. Er zijn in Nederland (tenminste in de goed gedocumenteerde negentiende eeuw) twee tradities te onderscheiden die waarschijnlijk al van eeuwen her dateren:

- het eerste kind wordt steeds naar de grootouders van vaderskant vernoemd;
- is het eerste kind een jongen, dan wordt hij naar de grootvader van vaderszijde vernoemd; is het daarentegen een meisje, dan vindt vernoeming plaats naar de grootmoeder van moeders kant.

In Noord-Holland zien we in het noorden vooral het tweede patroon en in het zuiden het eerste.

Een bewijs voor de striktheid waarmee het vernoemingsstelsel werd gehanteerd is het geven van de naam van een overleden kind aan de volgende boreling van hetzelfde geslacht.

Aan de hand van de vernoemingen is het vaak, bij het ontbreken van achternamen, toch mogelijk om twee personen met dezelfde naam toch uit elkaar te houden. In de praktijk werden immers eerst de grootouders vernoemd. Bij verdere kinderen kwamen ooms, tantes en verdere familieleden aan de beurt. In een aantal gevallen werden de vernoemingsregels verbroken:

- de eerste zoon of dochter uit een tweede huwelijk kreeg vaak de naam van de vorige echtgenoot of echtgenote van de hertrouwende ouder;

- een kind dat na de dood van de vader werd geboren (of, in een enkel geval, na de dood van de moeder gedoopt werd), werd vaak naar de overleden ouder genoemd. De strenge vernoemingsregels konden ertoe leiden dat meerdere kinderen in een gezin dezelfde voornaam kregen, omdat twee grootouders dezelfde naam droegen. De [Nederlandse Voornamenbank](#) van het Meertens Instituut geeft inzicht in de voornamen die vanaf 1880 in Nederland in gebruik zijn.

Vernoeming naar boerderij

In het oosten van ons land kwam nog een andere eigenaardigheid voor, namelijk het verbinden van de naam van de boerderij waar men woonde, aan de naam, bij wijze van achternaam. De naam wisselde zodra men een andere boerderij ging bewonen. In Oost-Nederland zijn deze namen na 1811 familienamen geworden. Bijvoorbeeld: Jan Groot-Antink, Piet Habekotte.

Aanneming achternamen na 1811

Bij invoering van de burgerlijke stand moest iedereen een achternaam aannemen. In het zuiden en westen van het land betekende dit geen wijziging van de bestaande praktijk, in het oosten en noorden lag dat anders. Men kende daar immers respectievelijk de tradities van het patronymicum en die van het vernoemen naar boerderijen. De nieuwe wetgeving (de Franse wet van 1803 'aux prénoms et changement de noms') erkende patroniemen niet. Als voornamen waren alleen toegelaten namen die voorkwamen in de kalenders (men doelde op de almanakken met de namen en feestdagen der rooms-katholieke heiligen) of die stamden uit de Oudheid. Na het herstel van de onafhankelijkheid in 1813 bleef de Franse wetgeving van kracht. Wel probeerde men door ad-hoc maatregelen de strikte toepassing ervan te verhinderen. De wet werd echter niet ingetrokken en leidde soms tot vreemdsoortige rechterlijke beslissingen. De oude wet uit 1803 bleef tot 1970 gehandhaafd, ook al werd de wet niet erg serieus genomen. Sinds 1970 zijn feitelijk alleen ongepaste voornamen en namen die overeenstemmen met bestaande geslachtsnamen - tenzij deze traditioneel tevens als voornamen in gebruik zijn - niet toegestaan. De naamsaanneming werd geregistreerd in registers van naamsaanneming die bewaard zijn bij de gemeentearchieven dan wel de voormalige rijksarchieven. In de registers in het westen en zuiden van het land zijn in deze registers vooral namen van joden te vinden. Als men na 1811 de achternaam wilde veranderen, kon dat niet zomaar, er was een Koninklijk Besluit voor nodig. Er moesten goede redenen zijn om de naam te wijzigen, bijvoorbeeld een als 'onfatsoenlijk' beschouwde achternaam.

--	--	--

SECUNDAIRE BRONNEN

Notariële archieven

Een van de belangrijkste secundaire bronnen voor genealogisch onderzoek zijn de notariële archieven. Men vindt er testamenten, transportakten van onroerend goed (althans voor de negentiende eeuw) en tal van andere akten met behulp waarvan u uw genealogisch onderzoek meer diepte kunt geven.

Ontwikkeling van het notariaat

De wortels van het notariaat liggen in de Egyptische, Hellenistische en Romeinse oudheid. De term notaris stamt van het Romeinse notarius, wat weer afgeleid is van notae=aantekeningen. In de vroege middeleeuwen was er geen schriftcultuur, dus ook weinig behoefte aan een notaris. voor zover er notarissen waren, functioneerden zij in kerkelijke setting en waren het clerici. Leken-notarissen duiken weer op in Italië in de 12de eeuw. Ook in Frankrijk en Spanje kwam het notariaat al vroeg tot bloei.

In Nederland treffen we het notariaat vanaf de tweede helft van de 13de eeuw aan, bijvoorbeeld in het bisdom Utrecht. De notarissen waren geestelijken. Het notariaat was voor hen een bijfunctie. De notarissen werden benoemd vanwege de Duitse keizer of de paus.

Vanaf het begin van de zestiende eeuw zien we ook steeds meer leken in het vak actief worden.

Het oudste notariële archief is dat van Den Bosch: het begint in 1475. In de middeleeuwen waren notarissen vaak gewend om hun akten slechts in enkelvoud op te maken, wat het ontbreken van middeleeuwse protocollen verklaart. Vanaf de late zestiende eeuw beginnen bij de meeste archiefdiensten de series notariële protocollen te lopen. In deze protocollen schreef de notaris de zogenaamde 'minuten' van zijn akten in. Het exemplaar dat de klant in handen kreeg noemt men 'grosse'.

Wat de verdere ontwikkeling van het notariaat betreft, zullen we ons vooral beperken tot het gewest Holland. Karel V bepaalde in 1524 voor Holland dat iedere stad een quotum moest vaststellen aan notarissen en dat ze geëxamineerd en beëdigd moesten worden door de Staten van het gewest. In 1525 werd door Karel V bepaald dat notarissen verplicht een examen dienden af te leggen. In een plakkaat van 1540 werd voorgeschreven dat de notarissen een register van hun akten dienden bij te houden en dat goed moesten bewaren. Ook moesten ze de personalia van de partijen nauwkeurig in de akten vermelden. In 1608 bepaalden de Staten van Holland dat toestemming van de diverse stedelijke overheden noodzakelijk was om als notaris te kunnen fungeren in een bepaald gebied.

Het notariaat tot 1811

Tijdens de Republiek werd je als volgt notaris. Na in de leer geweest te zijn bij een notaris (vaak werd het beroep van vader op zoon doorgegeven) vroeg de aankomende notaris de Staten van Holland om een akte van benoeming. Bij dit verzoek voegde hij een aanbevelingsbrief van de plaatselijke overheid. De Staten verleenden de benoeming, maar stelden deze afhankelijk van examinatie en admissie door het Hof van Holland en vervolgens verkregen consent van de plaatselijke overheid om het ambt uit te oefenen. In 1670 werd bepaald dat alle protocollen en akten van de notarissen na hun dood

--	--	--

bewaard dienden te worden bij de secretarieën van de dorpen, steden en gerechten waar ze hun vestigingsplaats hadden gehad.

We dienen te bedenken dat tijdens de Republiek het notariaat alleen voorkwam in Holland, Brabant, Limburg, Utrecht, Zeeland en in enkele plaatsen in Friesland, Gelderland en Groningen. Het Hollandse notariaat kende een hoogtepunt in de zeventiende eeuw, met name na ongeveer 1620. De drempel om de hulp van een notaris in te roepen was laag. Er waren erg veel notarissen: in Rotterdam 38 op nog geen 50.000 inwoners in 1651 tegen nu 46 op 700.000. In Alkmaar fungeerden in de 17de en achttiende eeuw ongeveer een achttal notarissen. Vandaag de dag met veel meer inwoners, ligt het aantal kantoren nog steeds onder de tien. De notaris uit de tijd van de Republiek had vaak nog een nevenberoep, b.v. schout, dorpssecretaris, deurwaarder, gerechtsschrijver of zelfs drukker (de bekende humanist en literator Coornhert!).

De inhoud van de notariële akten

De positie van een notaris was in de tijd van de Republiek een andere dan in de periode na 1811. Een notaris had geen monopolie als instantie die authentieke, geloofwaardige akten kon afgeven. Veel van wat de notaris deed, kon ook gebeuren door het plaatselijk gerecht. Dit gerecht had daarentegen wel een monopolie: het passeren van de akte van overdracht van onroerend goed, wat vandaag de dag een monopolie van de notaris is, was voor 1811 een zaak van het plaatselijk gerecht. Idem dito de vestiging van een hypotheek. Men noemde dit de zogenaamde 'vrijwillige rechtspraak'.

Ook de akten van andere rechtshandelingen, zoals bijvoorbeeld huwelijkse voorwaarden, boedelscheidingen enz. kon men laten passeren bij het gerecht.

De notarissen legden zich in 17de en achttiende eeuw toe op met name:

- *semi-processuele zaken*: getuigenverklaringen, ondervragingen, aanzeggingen, protesten. Zowel burgers als ook de overheid maakten bij rechtszaken gebruik van de diensten van de notarissen. Getuigenverklaringen (de zogenaamde 'attestaties') vormen de hoofdmoot van deze akten. Bij de moderne notaris komen deze semi-processuele akten alleen nog voor bij de scheepsverklaringen, die worden opgemaakt als een schip vergaan is. De 'attestaties' geven een uniek inkijkje in het dagelijks leven in vroeger tijd.
- *familie- en erfrechtzaken*: testamenten, (huwelijks)voorwaarden (als men trouwde dan deed men dat in Holland in principe in gemeenschap van goederen, zodat er een akte van huwelijkse voorwaarden opgemaakt moest worden als men dit niet wilde), boedelinventarissen, boedelscheidingen.
- *akten in contractuele sfeer*: akten koop en verkoop (niet of nauwelijks ten aanzien van de verkoop van onroerend goed - deze akten werden immers door het gerecht opgemaakt - maar wel ten aanzien van roerende goederen), verhuur, verpachting, vruchtgebruik, schuldbekentenissen (men sprak van 'obligaties'), lijfrentecontracten, borgtocht.

Het notariaat na 1811

In 1811 werd het notariaat in heel Nederland ingevoerd. Notarissen werden voor het leven benoemd en kregen een vaste standplaats. Andere veranderingen waren dat de akten van de notarissen nu directe rechtskracht kregen en dat de Franse wetboeken in een aantal gevallen de inschakeling van een notaris voorschreef. De rol van de gerechten in het vastleggen van overdrachten van onroerend goed werd beëindigd. Wel was het tot 1956 mogelijk om onderhandse akten te laten passeren. Pas na 1956 is er sprake van een monopolie van het notariaat wat betreft de transportakten van onroerend goed.

De transportakten maken sinds 1811, naast de aloude familiepraktijk, de bulk uit van de notariële akten. Daarentegen verdwenen na 1811 de semi-processuele akten (op de

--	--	--

scheepsverklaringen na).

Hoewel de overheid na 1811 niet meer zelf de transportakten passeerde, werd er wel een openbare registratie van transporten in het leven geroepen. Bij de hypotheekkantoren werden de eigendomsovergangen geregistreerd in de zogenaamde 'openbare registers'. Van 1811-1838 was de overschrijving niet verplicht, na 1838 wel. Sinds dat jaar is dus voor de overgang van onroerend goed inschrijving in de openbare registers noodzakelijk. De inschrijving van de transport- en hypotheekakten in de openbare registers werd na 1838 een nieuwe taak van de notarissen. Nieuw was ook de in 1838 ingestelde verplichting voor de notarissen om een repertoire van de gepasseerde akten aan te leggen. In deze repertoria vinden we in chronologische volgorde aantekeningen betreffende de door de notaris gepasseerde akten. In 1842 kwam er een Nederlandse wet voor het notariaat. Deze bracht geen grote wijzigingen. Gedurende de negentiende eeuw zien we een gestadige toename van status en opleidingsniveau van het notariaat. Sinds 1959 is een universitaire studie een vereiste voor de beroepsuitoefening.

Een aparte categorie akten: de boedelinventarissen

Het is de moeite waard om iets dieper in te gaan op een bepaalde categorie notariële akten en wel de boedelinventarissen. Deze geven een schitterend beeld van wat iemand in huis had. Boedelinventarissen treffen we al aan vanaf de 14de eeuw. Tijdens de Republiek was het opmaken van een boedelinventaris verplicht bij voogdijstelling over minderjarige kinderen, met als uitzondering de situatie dat de overblijvende ouder bij testament tot vruchtgebruiker was aangewezen. Soms werd na het overlijden van een der ouders een akte van uitkoop opgemaakt: de overblijvende ouder beloofde hierin om bij meerderjarigheid aan de kinderen hun ouderlijk erfdeel te overhandigen. In de praktijk werd een boedelinventaris opgemaakt in de volgende gevallen: als er minderjarige erfgenamen waren (of als de erfgenaam onder curatele was gesteld), voorafgaand aan een boedelverdeling, voorafgaand aan het sluiten van een huwelijkscontract (om te weten wat ieder inbracht en om de positie van voorkinderen veilig te stellen), bij faillissement, bij rechterlijke inbeslagname, en tenslotte bij de aanvaarding van een erfenis onder voorrecht van boedelinventaris. Als een van uw voorouders overlijdt of hertrouwt, loont het de moeite om te gaan zoeken naar een boedelinventaris, zeker als er minderjarige kinderen zijn.

Boedelinventarissen vinden we in Holland in de notariële archieven, de oud-rechterlijke archieven (voor faillissementen, gerechtelijke verkopeningen, veilingen, beslagnames) en de weeskamerarchieven. Weeskamers vinden we in Nederland al sinds het midden van de veertiende eeuw. Ook in archieven van gasthuizen (te vinden vanaf de veertiende en vijftiende eeuw) en weeshuizen (vanaf de zestiende eeuw) zijn veel veel boedelpapieren te vinden. De meeste boedelinventarissen vinden we in Hollandse steden in de periode 1650-1770. Op het Hollandse platteland is er een piek in de eerste helft van de achttiende eeuw. In Alkmaar ligt het hoogtepunt in de achttiende eeuw.

In de negentiende eeuw vinden we boedelinventarissen en dergelijke in de notariële archieven en daarnaast in de archieven van vredegerichten en kantongerechten.

Waar zijn de notariële archieven te vinden?

De notariële archieven zijn meestal te vinden bij de gemeentelijke en regionale archiefdiensten. Bij de regionaal historische centra (rhc's) in de provinciehoofdsteden vindt u de notariële archieven van de gemeenten die aangesloten zijn bij het desbetreffende rhc. Overgebracht zijn de archieven tot 1936. Steeds meer oudere notariële archieven worden digitaal beschikbaar gemaakt. Scans van akten zijn beschikbaar en vaak ook allerlei toegangen. Zie de websites van de diverse archiefdiensten.

--	--	--

Niet overgebrachte notariële archieven berusten bij notaris. Na diens pensioen worden de protocollen en bijbehorende repertoires overgebracht naar de arrondissementsrechtbank, waar ze onder de hoede komen van de zogenaamde notaris-bewaarder. Archieven ouder dan 75 jaar zijn openbaar, met uitzondering van testamenten. Hiervoor geldt een termijn van 100 jaar. Dit is een nieuwe bepaling. Vroeger werden de testamenten overgebracht samen met de andere akten. Nu zijn de archieven overgebracht tot en 1935, maar de testamenten tot 1916. De openbaarheid van de notariële archieven wordt geregeld in de Notariswet en niet in de Archiefwet, zoals voor andere overheidsarchieven. Inlichtingen over akten jonger dan 75 jaar worden door de notarissen alleen verstrekt aan belanghebbenden.

Zoektips

De toegangen op de notariële archieven zijn van wisselende kwaliteit. Meestal zijn er indices vervaardigd op de archieven van voor 1811. Dit deels door de notarissen zelf en deels door de archiefdiensten. Het Regionaal Archief Alkmaar beschikt over een door de archiefdienst vervaardigde toegang op de testamenten en huwelijkscontracten van de Alkmaarse notarissen tot 1811. Deze is [online](#) beschikbaar. Daarnaast heeft het Regionaal Archief de oudere notariële archieven tot 1843 van een groot aantal plaatsen gedigitaliseerd en online beschikbaar gemaakt.

Het Noord-Hollands Archief in Haarlem beschikt over een zeer uitgebreide algemene index op een groot aantal notariële archieven over de hele provincie tot 1811. De protocollen zijn ontsloten op:

- * personen, zowel op familienaam als patroniem;
- * onderwerpen;
- * beroepen;
- * eigennamen van onroerend goed en schepen.

Op die manier toegankelijk gemaakt zijn de archieven van notarissen in de volgende standplaatsen (stand van zaken in 2020):

Aalsmeer, 1657-1811, in bewerking
Abbekerk, 1671-1787
Akersloot, 1804-1811
Amstelland, 1673
Assendelft, 1654-1811
Avenhorn, 1659-1728
Barsingerhorn, 1652-1668
Beets, 1680-1699
Bergen, 1692-1797
Berkhout, 1659-1732
Bloemendaal, 1773-1787
Bovenkarspel, 1673-1751
Broek op Langendijk, 1618-1624
Bijlmermeer, 1780-1810
Diemen, 1700-1795
Enge Wormer, 1738-1748
Enkhuizen, 1557-1811
Groot-Schermer, 1696-1697
Grootebroek, 1661-1670
Grosthuisen, 1797-1811
Hauwert, 1634-1674
Heemskerk, 1646
Heemstede, 1691-1811
Heiloo, 1684-1711
Den Helder, 1702-1811, in bewerking
Hem, 1709-1806

--	--	--

Hensbroek, 1681-1683
Hoogkarspel, 1680-1811
Hoogwoud, 1567-1755
Huisduinen, 1589-1609
Jisp, 1640-1774
Koedijk, 1660-1667
Koog aan de Zaan, 1655-1801
Kortenhoef, 1691-1746
Krommenie, 1626-1795
Marken, 1802-1811
Midwoud, 1677-1709
Muiden, 1743-1789
Muidenberg, 1744-1796
Naarden, 1627-1716, 1769-1799
Nederhorst den Berg, 1664-1789
Nieuwer-Amstel, 1679-1811
Nieuwerkerk, 1713-1737
Noord-Scharwoude, 1636-1708
Oostzaan, 1636-1778
Opmeer, 1657-1686
Oude Niedorp, 1639-1726
Oudendijk, 1692-1694
Ouder-Amstel, 1730-1811
Oudkarspel, 1684-1806
Oudorp, 1708-1806
Purmerland, 1659-1675
Schagen, 1604-1811
Schoorl, 1628-1677
Sijbekarspel, 1682-1762
Texel, 1590-1811, in bewerking
Thamen, 1739-1811
Twisk, 1709-1713
Uitgeest, 1589-1811
Uithoorn, 1671-1782
Ursem, 1766-1795
Veenhuizen, 1651-1654
Velsen, 1625-1759
Venhuizen, 1669-1683
Weesp, 1609-1811, in bewerking
Wervershoof, 1664-1715
West-Graftdijk, 1675-1716
Westwoud, 1661-1731
Westzaan, 1655-1811
Wormerveer, 1670-1798
Wormer, 1612-1791
Wijdenes, 1672-1677
Wijk aan Zee, 1639
Zaandam, 1633-ca. 1800
Zaandijk, 1645-1811
Zuid-Scharwoude, 1712-1739
Zuiderwoude, 1679-1700
Zwaag, 1733-1769
Zijpe, 1656-1671

De index is helaas niet digitaal beschikbaar.

Op de notariële archieven van na 1811 bestaan meestal veel minder toegangen. De eigentijdse toegang, het repertoire, is onbevredigend. Het geeft alleen een chronologische toegang en wel op datum, onderwerp, belanghebbenden, en inhoud. Ook vindt u

--	--	--

verwijzingen naar andere akten. Er bestond alleen de verplichting voor notarissen om de akten en repertoria te bewaren en over te dragen. Eventuele kaartsystemen en andere nadere toegangen waarover de notaris beschikte, hoefden niet bewaard te worden. Meerdere archiefdiensten hebben inmiddels chronologische repertoria gedigitaliseerd en soms ook op naam ontsloten. Het laatste vormt een belangrijke verbetering van de waarde van de repertoria.

Het Regionaal Archief Alkmaar heeft alle in de notariële archieven aanwezige repertoria door vrijwilligers [online](#) doorzoekbaar gemaakt. Via de repertoria kunnen nu gemakkelijk de akten waar naar wordt verwezen, gevonden worden.

Steeds vaker zijn ook de akten van na 1811 via de websites van de archiefdiensten online raadpleegbaar. Zo heeft het Regionaal Archief Alkmaar van een aantal plaatsen de notariële archieven tot en met 1843 gedigitaliseerd en ontsloten. Het Westfries Archief heeft alle door de archiefdienst beheerde notariële archieven gedigitaliseerd en online beschikbaar gemaakt.

Er was en is geen verplichting om een bepaalde notaris in te schakelen als men een akte wil laten passeren. Hoe nu een notariële akte te vinden? Op het platteland maakte men meestal gebruik van de meest dichtstbijzijnde. Waar de notarissen gevestigd waren kunt u zien in de inventarissen van de notariële archieven of in het naslagwerk van F.L. Hartong, *Register der protocollen ... van ca 1550-heden* en het vervolg daarop van J.E. Kasdorp. In de steden ligt het moeilijker. Daar waren meestal meerdere notarissen gevestigd. De juiste notaris vindt men dan door gebruik te maken van de aangiften voor de successiebelasting (de zogenaamde 'successiememories'). Als er een testament is opgemaakt, staat in de memorie de notaris genoemd bij wie het testament is opgemaakt. De kans is groot dat de overledene voor andere akten die hij tijdens zijn leven liet opmaken, ook van de diensten van deze notaris gebruik maakte. Het doorzoeken van de repertoires van deze notaris geeft hierover uitsluitsel.

Centraal testamentenregister

Vanaf 1918 is er een landelijke registratie van de personen die na 1890 een testament lieten opmaken. Dit gebeurde bij het ministerie van Justitie. Een deel van deze registratie is overgebracht naar het Nationaal Archief en daar te raadplegen. De overgebrachte registratie heeft betrekking op de testamenten van personen die geboren zijn tussen 1793 en 1854 en overleden voor 1974. De betreffende testamenten dateren uit de periode 1890-1973. Ook op schriftelijke aanvraag worden tegen betaling inlichtingen verstrekt. Vragen over testamenten van personen die niet in de bovenstaande registratie zijn te vinden, kunt u aanvragen bij het Centraal Testamenten Register, Postbus 19398, 2500 CJ te Den Haag. Inlichtingen worden alleen verstrekt indien een uittreksel uit het overlijdensregister met betrekking tot de testateur wordt meegestuurd. De verstrekte inlichtingen omvatten de naam en standplaats van de huidige notaris, het aktenummer en de datum van de akte.

--	--	--

Rechterlijke archieven

Ook in deze archieven is voor de genealoog veel te vinden, al zijn de rechterlijke archieven in de praktijk vaak ingewikkelder dan andere.

Rechterlijke archieven voor 1811

Voor 1811 vormde de rechtspraak een geheel met de andere taken van het bestuur. Er bestond geen scheiding der machten. Na 1811 werd de rechtspraak losgemaakt van het bestuur en kwamen er aparte instellingen voor de rechtspraak, die onder het ministerie van Justitie vielen.

Er is nog een ander verschil tussen de rechterlijke archieven voor 1811 en die erna. De rechtsprekende instanties hielden zich voor 1811 ook op ruime schaal bezig met de uitvaardiging van authentieke akten op het gebied van de zogenaamde 'vrijwillige rechtspraak' (zaken die men uit vrije wil aangaat).

De lokale gerechten in Holland bezaten sinds 1560 een monopolie op de transporten van onroerend goed. De transportakten vinden we in de rechterlijke archieven meestal in afzonderlijke delen geregistreerd. Een dergelijke akte vermeldt de naam van de oude en de nieuwe eigenaar, de aanslag voor de onroerend goedbelasting (de verponding), de koopprijs en een verwijzing naar het vorige transport, met vermelding van de datum. Eventuele hypotheek, waarvoor ook een monopolie van de plaatselijke overheid bestond, vindt u eveneens in de rechterlijke archieven. In de steden zijn het vaak afzonderlijke series, op het platteland vindt u de akten door elkaar aangetekend.

Op verzoek kon men ook andere akten laten passeren bij het lokale gerecht, bijvoorbeeld huwelijken, testamenten, boedelscheidingen enz.

In Holland vormen de rechterlijke archieven vaak een geheel met de weeskamerarchieven, waarover later.

Gegevens over processen vinden we in de gerechtsrollen. In Holland werd recht gesproken door schout en schepenen. De schout deed het onderzoek en formuleerde de eis, de schepenen spraken het vonnis uit, waarna de schout weer voor de executie van het vonnis zorg droeg.

Sommige rechtbanken hadden alleen de lage jurisdictie, wat wil zeggen dat ze geen doodstraffen konden opleggen. Andere bezaten zowel de lage en de hoge.

Soms zijn er indices gemaakt op een onderdeel van de rechterlijke archieven van voor 1811, in Alkmaar bijvoorbeeld op de transportakten.

Rechterlijke archieven na 1811

Na de inlijving bij Frankrijk kwam er in 1811 een scheiding van machten. Een onafhankelijke rechtspraak werd in het leven geroepen. Deze speelde zich af op vier niveaus: er kwam een landelijk gerechtshof (de Hoge Raad, tot 1838 Hooggerechtshof genoemd), provinciale gerechtshoven (tot 1838 hoven van assisen genoemd), per provincie een aantal arrondissementsrechtbanken (tot 1838 sprak men van rechtbanken van eerste aanleg) en tenslotte per kanton (ieder arrondissement bestond uit een aantal kantons) een kantongerecht. Tussen 1811 en 1838 waren in de kantons twee rechtscolleges werkzaam, een vredegerecht, waar eenvoudige privaatrechterlijke zaken behandeld werden, en een rechtbank van enkele politie, die eenvoudige wetsovertredingen behandelde. Het vredegerecht behandelde zaken als bijvoorbeeld de benoeming van voogden en het opmaken van akten van bekendheid (deze zijn we tegengekomen bij de behandeling van de bijlagen bij de huwelijksakte). De benoeming van een voogd gebeurde bij de vrederechter in een zogenaamde 'familieraad' van

--	--	--

mannelijke verwanten van de zijde van beide ouders. Ook bemiddelde de vrederechter in geschillen tussen burgers. Hij probeerde te verzoenen, om zo verdere rechtszaken te vermijden.

De rechtbank van enkele politie behandelde overtredingen als ordeverstoring, overtreding van gemeentelijke verordeningen en kleine diefstallen.

In 1838 werden vredegerecht en politiegerecht samengevoegd tot kantongerecht. Deze namen ook taken over van de burgemeesters die ook een rol hadden bij de politionele rechtspraak.

De arrondissementsrechtbanken behandelden beroepszaken van het kantongerecht en spraken in eerste instantie recht in zaken als faillissementen, echtscheidingen, curatelegevallen en bepaalde strafzaken. Het betrof de 'délits' ofwel wanbedrijven. Het ging hierbij om de zwaardere vergrijpen, bijvoorbeeld mishandeling, forse diefstal. Landloperij en bedelarij werden ook als wanbedrijven beschouwd.

De gerechtshoven behandelden appèlzaken van de arrondissementsrechtbanken en de misdaden zoals bijvoorbeeld moord.

In 1886 werd de driedeling van strafzaken die dateerde uit de Franse tijd (overtredingen, wanbedrijven, misdaden) vervangen door een tweedeling: overtredingen en misdrijven. Over misdrijven werd in eerste instantie recht gesproken door de arrondissementsrechtbanken.

Tegen een vonnis van een gerechtshof kon men in cassatie gaan bij het Hooggerechtshof, na 1838 Hoge Raad genoemd.

Waar te vinden?

De rechterlijke archieven van voor 1811 kunt u meestal vinden bij de streek- en gemeentearchieven. Soms zijn ze (deels) digitaal in te zien of zijn er nadere toegangen vervaardigd op bijvoorbeeld de overdrachten van onroerend goed die in Holland voor 1811 onder de competentie vielen van de lokale gerechten. Het Regionaal Archief Alkmaar heeft veel oud-rechterlijke archieven gedigitaliseerd; daarnaast is er op de website van de archiefdienst een [gedigitaliseerde index](#) beschikbaar van namen die voorkomen in de transportregisters in het Alkmaarse oud-rechterlijk archief.

Ook in de regionaal historisch centra in de provinciehoofdsteden kunt u rechterlijke archieven van voor 1811 aantreffen. U vindt er eveneens de archieven van de rechtbanken van na 1811. De archieven van de rechtbanken zijn openbaar mits ouder dan 75 jaar. Dat is in de praktijk ook het moment van overbrenging.

Zoektips

In de rechterlijke archieven van voor 1811 vindt u vele privaatrechterlijke akten. Huwelijken van niet-Gereformeerden en transporten van onroerend goed zijn er in te vinden. Verder, tenminste in Holland, vaak stukken over de aard en het beheer van boedels van wezen, halfwezen en onder curatele gestelden. Ook in de gerechtsrollen kunt u voorouders tegenkomen. Dit in verband met een civiele rechtszaak of een strafrechterlijke.

De archieven van de rechterlijke instellingen na 1811 bieden ook vele mogelijkheden voor onderzoek. Om te vinden onder welk kanton en arrondissement de plaats viel waar u onderzoek wilt doen, kunt u het *Aardrijkskundig woordenboek* van Van der Aa raadplegen: dit geeft de indeling in de jaren veertig van de negentiende eeuw.

--	--	--

Gevangenisarchieven

Ook in deze archieven is voor de genealoog veel te vinden. Voor 1811 werd gevangenisstraf niet vaak toegepast. Men koos eerder voor lijfstraffen of verbanning. Langere gevangenisstraffen werden vaak doorgebracht in tuchthuizen. De bevolking hiervan bestond behalve uit misdadigers, ook uit krankzinnigen en lieden die om wat voor reden dan ook, door hun familie naar het tuchthuis waren gestuurd.

In 1811 werd het Franse gevangenisstelsel ingevoerd. Er kwamen verschillende soorten gevangenisstraffen. Na 1886 pas kwam het systeem zoals we het tegenwoordig ook nog min of meer kennen: in Huizen voor Bewaring werden de veroordeelden wegens overtredingen en degenen die wachtten op de behandeling van hun zaken opgesloten, in Strafgedetineerden de veroordeelden van misdrijven. Daarnaast waren er bijzondere gevangenisstraffen, bijvoorbeeld voor hen die meer dan 5 jaar moesten zitten.

Een bijzondere groep vormden de bedelaars en landlopers. Bedelen en zwerven zag men in de negentiende eeuw als strafbare feiten. Tot 1827 werd deze groep ondergebracht in de gevangenisstraffen te Veere of Hoorn. Na 1827 werd deze groep naar de bedelaarskoloniën van de Maatschappij van Weldadigheid in Veenhuizen en Ommerschans gestuurd.

De kans dat u een voorouder vindt die in de gevangenis heeft gezeten, is helemaal niet denkbeeldig. Het aantal gevangenen was midden negentiende eeuw even hoog als nu, terwijl de bevolking inmiddels vervijfvoudigd is.

De archieven van gevangenisstraffen voor 1811 vindt u in de gemeente- en streekarchieven, die van na 1811 zijn aanwezig bij de regionale historische centra in de provinciehoofdsteden.

De registers van de gevangenisstraffen geven informatie over de straf en bevatten ook een signalement.

--	--	--

Zoeken naar locatie: het kadaster en de openbare registers

Het kadaster

In de periode 1811-1832 werd de invoering voorbereid. Heel Nederland werd in kaart gebracht. In oktober 1832 ging het kadaster van start en werd voor het eerst belasting (grondbelasting) geheven op basis van de kadastrale gegevens. Doel was een goede optekening van de eigendomsrechten op onroerend goed en een eerlijker heffing van de grondbelasting, een belasting op het bezit aan onroerend goed. In later tijd verschoof het doel van het kadaster van belastingheffing naar bevordering van de rechtszekerheid in het economisch verkeer.

De kadastrale registratie bestond vooreerst uit kaarten (de zogenaamde *kadastrale minuutplans*) en bijbehorende registers. Het belangrijkste daarbij was de *Oorspronkelijke aanwijzende tafel* (OAT) die per perceel de eigenaren gaf en de *Perceelsgewijze kadastrale legger*, die van iedere eigenaar alle bezittingen registreerde. Wijzigingen van de minuutplans werden bijgehouden op bijbladen en hulpkaarten. Veranderingen van percelen werden oorspronkelijk bijgehouden in de zogenaamde *Suppletoire aanwijzende tafel* (SAT) en vanaf 1844 in het zogenaamde *Register nr. 71*. Na 1844 registreerde men in de SAT alleen nog wijzigingen in de perceelsvorming. De SAT werd na 1863 niet meer bijgewerkt.

Van de kadastrale leggers bestaan meerdere parallelle series. Zowel het rijk als ook de gemeenten beschikten over een serie.

Perceelnummer en kadastrale kaart

Belangrijk bij het doen van onderzoek in de kadastrale archieven is kennis van het kadastrale perceelnummer. Dit nummer bestaat altijd uit een zogenaamd sectienummer, gecombineerd met een perceelnummer. Iedere kadastrale gemeente is verdeeld in een aantal secties. De percelen in een sectie hebben ieder een nummer. Dit nummer kan veranderen, wat in de praktijk alleen gebeurt als een perceel andere begrenzingen krijgt. Het kadastrale perceelnummer wordt genoemd in belastingaanslagen, koopakten enz. De kadastrale leggers verwijzen niet standaard naar de wijk- en huisnummers waarmee in de gemeenten werd gewerkt en die we standaard tegenkomen in de bevolkingsregisters en de registers burgerlijke stand. Als er al eens een verwijzingen zijn geplaatst in een kadastrale legger, is dit nooit systematisch gedaan en daarom weinig betrouwbaar. In de jaren voor 1832 is heel Nederland in kaart gebracht om het kadaster te kunnen invoeren. Deze kaarten (aangelegd per kadastrale gemeente en per sectie daarbinnen) noemt men de *kadastrale minuutplans*. Deze worden momenteel bewaard bij de voormalige rijksarchieven en zijn daar op microfiches raadpleegbaar. De wijzigingen die na 1832 optraden werden vastgelegd in de zogenaamde *bijbladen*. Hiervan bestaan verschillende versies, onder meer voor het gebruik bij het kadasterkantoor (de *netteplans*) en de gemeenten (de *gemeentepans*). Laatstgenoemde kunt u vinden bij de gemeente- en streekarchieven. De kaarten bleven ongeveer 20 jaar in gebruik. Veranderingen werden er op bijgehouden, maar niet gedateerd. Op de kaarten is niet duidelijk welke eindsituatie wordt weergegeven.

Bij de herwaardering van de grondbelasting in de jaren 1882-1889 is voor geheel Nederland een nieuwe serie kaarten getekend. Bij sommige voormalige rijksarchieven zijn ook hiervan films raadpleegbaar.

De kadastrale registers

Dit is op de kaarten na het belangrijkste onderdeel van de kadastrale administratie. De

--	--	--

belangrijkste serie heeft de verwarrende naam *Perceelsgewijze legger* hoewel dit register niet zozeer een overzicht geeft van de percelen maar van de eigenaren. Elke eigenaar heeft in deze legger een eigen bladzijde met een nummer, het zogenaamde *artikelnummer*. Per eigenaar worden de percelen opgesomd die in eigendom zijn, met vermelding van het perceelnummer waaronder ze bij het kadaster bekend zijn. Van de eigenaar worden naam, beroep en woonplaats gegeven. Van ieder perceel wordt de grootte en de belastbare opbrengst vermeld en daarnaast van wie het perceel vroeger was (verwezen wordt naar een artikelnummer) en ook eventueel aan wie het later is overgedragen. Indien de boeking van een bepaald perceel berustte op een overschrijving in de openbare registers, wordt in de legger het deel en nummer van het overschrijvingsregister vermeld.

In de praktijk is het zaak om goed op te letten bij veranderingen van perceelnummers. Deze zijn in principe te vinden in de *Registers 71*, die een verwijzing geven van de perceelnummers naar de artikelnummers van de perceelsgewijze legger. Soms zijn er fouten gemaakt in dit register. U moet daarom ook altijd op de kadastrale kaarten kijken of er een vernumming van sommige percelen heeft plaatsgevonden. De reden voor een wijziging van het perceelnummer kan een splitsing, afbraak of verbouwing zijn geweest, maar ook puur administratieve redenen zijn een mogelijkheid.

De inlichtingen over overdrachten zijn summier. Dateringen ontbreken of zijn vaag. De data die wel genoemd worden zijn doorgaans de dienstjaren waarin een bepaalde wijziging werd aangetekend en dat kan soms een tijd na een gebeurtenis zijn.

Bij de gemeenten zijn vaak alfabetische indices aanwezig op de namen van eigenaren in de perceelsgewijze legger. Verder kan gebruik gemaakt worden van het *Register 71*. Doorgaans zijn er 2 of 3 van deze *Registers 71*, die de gehele periode 1844-1975 beslaan. Voor 1844 werden de mutaties bijgehouden in de al eerder genoemde SAT. Via de in het *Register 71* genoemde lijst met artikelnummers die te maken hebben met een bepaald perceel, komt u snel achter de opeenvolgende eigenaren van een bepaald perceel.

Uiteindelijk komt u uit bij de eigenaar in 1832. De situatie van dat moment vindt u in de OAT (*Oorspronkelijk aanwijzende tafel*). Deze OAT's zijn straatgewijs ingedeeld en vormen in feite een onlosmakelijk geheel met de kadastrale minuutplans. De momentopname is niet altijd die van 1832. De gegevens zijn namelijk verzameld tussen ca. 1820 en 1832. Sommige eigenaren blijken in 1832 al overleden te zijn of hadden hun huis reeds verkocht. Ook komen er op de OAT's tussenliggende nummers voor - aangegeven met a, b, c enz. - die slaan op bijvoorbeeld huizen die gebouwd zijn tussen het moment van optekening en 1832.

Van sommige gemeenten zijn de OAT's en de bijbehorende minuutplans uitgegeven. De serie *Perceelsgewijze leggers* is vernieuwd per 1 januari 1876 toen er een nieuwe schatting kwam van de belastbare opbrengsten van de bebouwde eigendommen, noodzakelijk geworden vanwege de sterke stijging van de huizenprijzen sinds 1832. Een herwaardering vond ook plaats in 1900, maar leidde toen niet tot een vernieuwing van de registers. De onbebouwde gronden zijn onder meer in 1882 en 1894-1896 opnieuw getaxeerd.

Van de herwaardering van 1876 bestaan ook aparte registers die min of meer straatgewijs zijn aangelegd. Ook de huisnummers zijn erin vermeld. Deze registers bevinden zich in de archieven van de grondbelasting en zijn soms al overgedragen aan de voormalige rijksarchieven.

De 'openbare registers'

Hoewel de overheid na 1811 niet meer zelf de transportakten passeerde, werd er wel een openbare registratie van transporten in het leven geroepen. Dit gebeurde door middel van

--	--	--

de Franse 'hypothecaire boekhouding', een ietwat verwarrende term. De hypotheekkantoren hielden namelijk niet alleen een registratie bij de verleende hypotheeken, maar ook van de eigendomsovergangen. Bij de hypotheekkantoren werden de eigendomsovergangen geregistreerd in de zogenaamde 'openbare registers'. Van 1811-1838 bestond er een problematische situatie. De overschrijving van transportakten enz. in de openbare registers was in deze periode niet verplicht. Dit werd in 1838 rechtgezet. Sinds dat jaar is voor de overgang van onroerend goed inschrijving in de openbare registers noodzakelijk. In 1839 werden de bewaringen van kadaster en van hypotheeken samengevoegd. Tegenwoordig is de toen ontstane dienst bekend onder de naam KADOR (Kadaster en Openbare Registers). Kadaster en hypothecaire boekhouding vulden elkaar prima aan: het kadaster geeft de toestand van een perceel weer (wie is de eigenaar), terwijl de openbare registers veranderingen constateren (wie wordt er eigenaar). Vandaag de dag heeft iedere provincie een eigen directie van het Kadaster, met tenminste één vestiging.

In de periode voor 1838 bestond er geen verplichting om een akte te laten registreren in de openbare registers. Ook als men de akte liet registreren, betekent dit niet altijd dat de akte terug te vinden is in de bewaard gebleven openbare registers. Dat is alleen het geval als bij de aantekeningen over de registratie expliciet het kantoor van de hypotheekbewaarder is genoemd en het deel en aktenummer waaronder het stuk is ingeschreven. Wordt alleen een geldbedrag genoemd en is er een verwijzing naar een deel en een folionummer, betrof het alleen de registratie van de betaling en deze registers zijn niet bewaard gebleven.

Sinds 1838 was de notaris verplicht om van elke akte van eigendomsovergang een afschrift naar het kadaster- en hypotheekkantoor te sturen. Deze werden ingeschreven in een *Register van overschrijving* (het hulpregister nr. 4). Hierin kan in principe van akte naar akte teruggezocht worden. Soms zijn deze registers al overgedragen aan de voormalige rijksarchieven.

De *Registers 69* (en sinds 1879 het *Register 69a*) vormen een nadere toegang op de hypotheekregisters. Ze verwijzen van de kadastrumnummers van het pand naar de inschrijvingsnummers van de akten. De registers van voor 1879 verwijzen overigens niet rechtstreeks, maar via de omweg van het zogenaamde *Algemeen Register*, ooit opgezet als het centrale register van de hypothecaire boekhouding, dat echter in de praktijk niet goed voldeed. Laatstgenoemd register en het Register 69 zijn in 1929 afgeschaft.

Zoektips

Het is mogelijk om van 1832 af een perceel te volgen. Vooral als het gezochte perceel in de loop der tijd geen nieuw nummer heeft gekregen, is dit een handige werkwijze. U begint met de OAT en gaat vandaar (via het artikelnummer) naar de *Perceelsgewijze kadastrale legger*. Gemakkelijk is dat de eerste leggers alfabetisch zijn geordend. In de leggers vindt u steeds een verwijzing naar het artikelnummer van de volgende eigenaar. Een extra hulpmiddel biedt vanaf 1844 het *Register 71* dat verwijst naar de opeenvolgende artikelnummers van eigenaren van een bepaald kadastraal perceel. De SAT bevat de mutaties tussen 1832-1844.

Een extra toegang biedt de *Alfabetische naamwijzer* op de leggers, die van naam naar artikelnummer verwijst. Deze is voor wat betreft de rijksserie in 1929 afgeschaft.

U kunt natuurlijk ook terugzoeken van het nu naar 1832. In de praktijk is het handig beide methoden te gebruiken: van 1832 naar nu en van het nu naar 1832.

Wie de wijzigingen van een bepaald perceel in detail wil volgen, kan werken met de zogenaamde hulpkaarten. Daarop is steeds de oude en de nieuwe situatie weergegeven (met blauwe lijnen de oude, met rode de nieuwe). De kaarten bevinden zich in het

--	--	--

kadasterarchief en zijn geborgen op kadasternummer.

Betrouwbaarheid

Hoe betrouwbaar is het kadaster en de openbare registers? De betrouwbaarheid is niet 100%. Zo bestaan er van percelen die sinds de invoering van het kadaster niet gewijzigd zijn, geen veldschetsen, waarop nauwkeurig de begrenzingen zijn aangegeven. De kwaliteit van de kadastrale minuutplans wisselt.

De openbare registers geven niet de eigenaren van alle percelen, omdat sommige onroerende goederen er in het geheel niet in voorkomen, namelijk de percelen die sinds 1838 in handen van dezelfde eigenaar zijn gebleven. Dit is vaak het geval bij bijvoorbeeld kerkelijke bezittingen.

Waar te vinden?

Het kadaster heeft inmiddels de oudere archieven overgebracht naar de regionale historische centra in de provinciehoofdsteden. Ook de gemeente-, streek- en regionale archiefdiensten beheren kadastrale archiefbestanden. Het betreft dan kopieën van registers en kaarten die door het Kadaster aan de gemeenten ter beschikking werden gesteld voor de inning van de grondbelasting en de polderlasten. Meestal loopt dit materiaal door tot in de jaren zestig van de vorige eeuw.

Bij de archiefdiensten kunt u de overgebrachte kadastrale bestanden raadplegen. Deze zijn vaak nog niet digitaal toegankelijk.

Vaak is op de studiezalen van de archiefdiensten wel de [Kadaster Archiefviewer](#) te raadplegen. Dit is een voorziening van het Kadaster, die het mogelijk maakt om door het Kadaster gedigitaliseerde registers en kaarten online te raadplegen en te doorzoeken. U kunt ook als particulier een abonnement nemen op deze voorziening. De Kadaster Archiefviewer maakt het mogelijk de perceelsgewijze leggers en de registers 71 te raadplegen, evenals de hulpkaarten en veldwerkkaarten van gewijzigde percelen. De informatie bestrijkt de periode 1832-ca. 1980; de kaartjes lopen door tot nu.

De Kadaster Archiefviewer bevat niet de kadastrale minuutkaarten uit de periode tot 1832. Deze kaarten, met de bijbehorende Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel met de namen van de eigenaren van de percelen op de minuutkaarten, kunt u [digitaal raadplegen](#) via de beeldbank van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

Voor een aantal gemeenten bestaan er uitgaven van de kadastrale atlas van 1832. Deze uitgaven bevatten vaak de kadastrale kaart en bijbehorende gegevens over de eigenaren.

Het Regionaal Archief Alkmaar beschikt over een historisch kadaster Alkmaar, een cd-rom waarop gegevens over eigenaren van onroerend goed in de Alkmaarse binnenstad tussen 1700 en 1910 zijn opgenomen.

Wijk- en huisnummering

Lastig is dat de kadastrale administratie geen wijk- en huisnummers vermeld. In de registers burgerlijke stand en in het bevolkingsregister wordt standaard juist wel gewerkt met verwijzingen naar wijk- en huisnummers. De wijknummering is in de meeste plaatsen ingevoerd in de Franse tijd en hangt samen met de invoering van stembedistricten. Soms kan het ook te maken hebben met de invoering van het kadaster.

In de achttiende eeuw duidde men in steden de huizen vaak aan met verpondingsnummers.

In de negentiende eeuw hanteerde men in de steden en dorpen veelal een systeem van doorlopende wijknummering. Men nummerde de wijken vanaf A en de huizen vanaf 1. Een huis werd aangeduid met het wijknummer en een volgnummer (bijvoorbeeld A120).

--	--	--

Standaard is het oudste bevolkingsregister opgezet in volgorde van de wijken en huisnummers binnen een gemeente.

Tegen het einde van de negentiende eeuw (in kleinere gemeenten vaak pas in deze eeuw) verving men dit wijknummersysteem door een het moderne systeem van straatnummering met even en oneven zijden. Het bevolkingsregister ten tijde van deze overschakeling geeft vaak uitsluitend over het oude wijknummer. Soms zijn ook door de archiefdiensten concordansen (omnummerlijsten) gemaakt. Ook in de gemeentelijke archieven zijn soms omnummerlijsten te vinden, maar deze verwijzen dan van het laatste in gebruik zijnde wijk- en huisnummersysteem naar de nieuwe straat- en huisnummers.

--	--	--

Memories van successie

Inhoud

In 1806 werd een landelijke belasting op nalatenschappen ingevoerd. De neerslag ervan vinden we in de zogenaamde successiememories. Deze geven een goed beeld van de baten en lasten van een nalatenschap. De successiebelasting werd geïnd door regionale kantoren.

In een memorie worden vermeld: de naam van de overledene, de plaats en datum van zijn of haar overlijden, een overzicht van het bezit aan onroerend goed (aard, grootte en kadastrale ligging van ieder goed wordt vermeld; ook de waarde ervan wordt aangegeven - voor 1876 alleen als er successierecht moest worden betaald), namen en woonplaatsen van erfgenamen en de data van eventueel testament of huwelijkscontract. Ook de naam van de notaris bij wie deze akten waren opgemaakt, wordt vermeld. Via een successiememorie kan men op deze wijze weer andere akten vinden.

Gedetailleerde gegevens over verdere bezittingen (inboedel, handelswaren, contanten, banksaldi, erfpachten, grondrenten, lijfrenten, effecten, belangen in andere ondernemingen en inkomsten als loon, pacht, huur en renten), vorderingen en schulden worden alleen gegeven als er successierecht betaald moest worden. Dat was het geval als de boedel na aftrek van schulden meer dan 300 gulden waard was. Voor 1878 hoefde er geen successierecht betaald te worden als er alleen erfgenamen in rechte neergaande lijn (kinderen, kleinkinderen, achterkleinkinderen) waren. Na 1878 verviel deze vrijstelling, maar alleen als de erfenis, na aftrek van schulden, meer dan 1000 gulden waard was. Het aantal memories met een uitvoerige beschrijving van de erfenis is dus vanaf 1878 veel groter dan ervoor.

Hoe erin te zoeken?

Om een memorie te kunnen vinden moet u weten onder welk regiokantoor de gemeente viel waar de erflater is overleden en de datum van het overlijden van de erflater. De memories zijn chronologisch geordend, op afhandeling. Er kan wel een half jaar zitten tussen het overlijden en het opmaken van de memorie.

Op de memories bestaat vanaf 1856 een eigentijdse ingang, waarin alfabetisch de namen van de overledenen zijn ingeschreven met verwijzing naar memorienummer. U dient erop bedacht te zijn dat er niet altijd een memorie aanwezig is. Dit geldt voor nalatenschappen waarbij de erfenis minder dan 300 gulden waard was (in dat geval werd een certificaat van onvermogen opgemaakt en bij de memories bewaard) en als er alleen erfgenamen waren in rechte neergaande lijn (na 1878 alleen als de nalatenschap minder dan 1000 gulden waard was).

Waar te vinden?

De memories van 1806-1927 zijn overgebracht naar de regionale historische centra in de provinciehoofdsteden. In sommige provincies worden online toegangen aangeboden op de memories, soms ook aangevuld met scans (dit speelt momenteel in onder meer Groningen, Friesland, Noord-Brabant en Zeeland).

Die van enkele grote gemeenten in bewaring bij desbetreffende gemeentearchieven. In de gemeentearchieven zijn vaak ook archivalia te vinden over de successiebelasting die van 1806-1811 werd geheven (meestal lijsten van overledenen).

--	--	--

Bijzondere belastingregistraties

Tiende penningkohieren

In het archief van de Staten van Holland, bewaard in het Nationaal Archief, zijn voor bijna alle plaatsen in Holland uit de periode 1543-1564 kohieren van de tiende penning bewaard gebleven. Deze onregelmatig geheven belasting op de opbrengst van onroerend goed moest deels door de eigenaar en deels door de gebruiker worden betaald. De registers vermelden onder andere namen van eigenaren, huurders en beroepen en buiten de stad ook het grondgebruik.

Verpondingsboeken

Verponding was de term waarmee vanaf de zestiende eeuw in Holland een belasting op onroerend goed werd aangeduid. Het was een gewestelijke belasting die plaatselijk werd geïnd, waarbij een deel van de opbrengst weer ten goede kwam aan de eigen stad of het eigen dorp. U kunt stukken over deze belasting tegenkomen in de archieven van de stad of het ambacht ofwel in de archieven van de gewestelijke besturen. De stukken bestaan uit taxatiekohieren, die soms wel een eeuw meegingen, en registers waarin de jaarlijkse inning werd opgetekend, zogenaamde *maancedullen* of *gaardersboeken*. Van de taxatiekohieren bestaan in Holland twee exemplaren: het ene voor het lokaal bestuur, het andere voor het gewestelijk bestuur. De gewestelijke kohieren bevatten veel meer gegevens dan de plaatselijke. Ze geven informatie over huur, namen van huurders en bijzondere omstandigheden die voor de hoogte van de heffing van belang konden zijn, zoals de aanwezigheid van behangen kamers of bedrijfsruimten. De plaatselijke kohieren vermelden meestal alleen het bedrag dat moest worden geïnd. De taxatiekohieren werden in 1731 vernieuwd.

In de *gaardersboeken* zijn de gegevens te vinden over de recente belastingplichtigen. De belastingdruk wijzigde in de loop der eeuwen. Voor 1580 werd in Holland een tiende penning (een tiende deel) van de jaaropbrengst geheven, vanaf 1585 was dit een twaalfde penning. In 1632 werd de belasting verhoogd tot een achtste penning. Toen na 1650 de economie in het slop belandde, bleef de belasting gelijk. Er kwam zelfs nog een heffing bij, namelijk die van een honderdste penning op de koopwaarde van de huizen. Om een huis terug te vinden in de kohieren is het zaak de looproute van de belastinggaarder te ontdekken, want huizen hebben nog maar zelden een nummering. U dient ook te letten op het bedrag van de aanslag. Deze bedragen geven u ruimtelijk houvast, want ze veranderen minder snel dan de namen van de eigenaren. Een wijziging van het bedrag, zonder dat er een nieuwe taxatieronde plaatsvond, wijst op een grote verandering van een pand.

Hoofdgeld

In Holland komt deze belasting voor vanaf 1622. Ieder gezin moest betalen. Het kohier van 1622 vermeldt alle gezinshoofden, met daarbij hun echtgenote, kinderen en inwonende familie of personeel. Vanaf 1680 werd het een vaste belasting op het platteland, gebaseerd op de geschatte graanconsumptie.

Selectieve heffingen voor draagkrachtigen

Deze zijn bekend onder de namen *familiegeld*, *heren- en redemptiegeld*, *personele quotisatie*. De kohieren heten vaak naar het belastingtarief kohieren van de 100ste of 200ste penning (belastingpercentage van 1% of 0,5%). U vindt de kohieren in de plaatselijke archieven en soms ook in die van de gewestelijke besturen.

--	--	--

Vooral de Hollandse personele quotisatie van 1742 is een erg aardige bron. Het was een belasting op het jaarlijkse inkomen, geheven van iedereen die een zelfstandig inkomen had, uitgezonderd de personen die in loondienst waren, vreemdelingen, hoogleraren en militaire officieren. Ze bevat informatie over onder meer dienstboden, paarden, en rijuigen en de huurwaarde van het huis.

Deze belastingen geven slechts informatie over het meest draagkrachtige deel van de bevolking, ca. 20-30% van het totaal. De gewestelijke kohieren geven weer andere informatie dan de plaatselijke. In het stadsarchief van Rotterdam (collectie Meynerts) bevindt zich een serie duplicaten van de kohieren van andere steden, waaronder steden waarvan de kohieren weer ontbreken in de archieven van de Staten.

Het *familiegeld* was in Holland een inkomstenbelasting voor inkomens boven de 500 gulden in 9 klassen. Kohieren uit 1673 en 1674 van Hollandse plaatsen zijn bewaard gebleven in het archief van de Rekenkamer, bewaard in het Nationaal Archief.

Noodbelastingen/tellingen van 1748/1749

In deze jaren is er sprake van een crisis op belastinggebied. Het oude systeem waarbij veel belastingen indirect waren (accijnzen) en verpacht werden door de overheid, voldeed niet meer. Er kwamen veel misbruiken bij voor. In deze jaren werden allerlei pogingen in het werk gesteld om tot een eerlijker belastingheffing te komen. De kohieren die in deze jaren zijn aangelegd, vaak onder allerlei verschillende namen, geven vaak een goed inzicht in zaken als gezinsgrootte, welstand, enz. De kohieren zijn te vinden in de plaatselijke archieven.

Registers van eigendomsoverdrachten tussen 1812 en 1832

De overheid had in de periode voor 1838 uiteraard wel behoefte in een overzicht van de transporten. Daartoe werden in de gemeenten tussen 1812 en 1832 registers van eigendomsovergangen bijgehouden. Deze registers zijn opgemaakt in de gemeenten, maar later in handen van het Rijk gekomen. Inmiddels worden ze weer in gebruik gegeven aan de gemeente- en streekarchieven. Ze werden bijgehouden ten behoeve van de heffing van de grondbelasting.

Relevés des propriétés

In 1811/1812 zijn ten behoeve van de heffing van de grondbelasting overal deze *relevés* opgemaakt. Ze lopen door tot aan de invoering van het kadaster in 1832. In deze registers werd meestal de naam van een nieuwe eigenaar onder de vorige geschreven die dan werd doorgestreept. De stukken zijn soms bewaard gebleven in de plaatselijke archieven en soms ook in de voormalige rijksarchieven (in samenhang met kadastraal archiefmateriaal).

Kohieren van hoofdelijke omslag

Vanaf 1851 werd in veel gemeenten een dergelijke omslag geheven. Het betrof een plaatselijke belasting naar het vermoede of geschatte inkomen. De gemeentebesturen baseerden zich bij de heffing aanvankelijk op de huurwaarde van de woning of uiterlijke tekenen van welstand (het laatste vormde ook de grondslag voor de personele belasting, waar meestal geen kohieren van bewaard zijn gebleven).

Tegen het eind van de negentiende eeuw vervingen veel gemeenten, vooral de grotere, de omslag door een gemeentelijke inkomstenbelasting, een goed uitgewerkt systeem met vrijstellingen voor onvermogenden en zelfs een kinderaf trek. Aanvankelijk werd deze belasting geheven op basis van schattingen door zogenaamde 'zeters', waartegen belastingplichtigen verzet konden aantekenen.

In sommige gemeenten werden rond 1900 de kohieren van de plaatselijke belasting zelfs

--	--	--

in druk uitgegeven.

De kohieren geven een beeld van de inkomens- en vermogenspositie van de inwoners van een gemeente.

Patentregisters

Voor het uitoefenen van de meeste ambachten en neringen was tussen 1805 en 1893 een vergunning nodig, waar patentrecht voor betaald diende te worden. De hoogte ervan was afhankelijk van de omzet of de grootte van het bedrijf. De belastingplichtigen werden daartoe in klassen ingedeeld. De kohieren van deze rijksbelasting werden ieder jaar weer nieuw aangelegd. De inning gebeurde door de gemeenten. voor zover de registers bewaard zijn gebleven - helaas slechts sporadisch - zijn ze dan ook te vinden in de gemeentelijke archieven.

In de kohieren zijn de belastingplichtigen op adres gerangschikt, met uitzondering van de tappers, slijters en andere horeca-ondernemers, die vaak bij elkaar worden vermeld. Het kohier noemt van iedere belastingplichtige het beroep en de tariefklasse waarin hij of zij werd aangeslagen. Boeren, ambtenaren en mensen in loondienst vielen buiten de belasting.

--	--	--

Bedrijven

Handelsregister

Sinds 1921 bestaat er een handelsregister, bijgehouden door de Kamers van Koophandel. Van ieder bedrijf dat in het handelsregister is ingeschreven, wordt een dossier bijgehouden. Het betreft alle bedrijven behalve de overheidsbedrijven, landbouwbedrijven (deze vindt u wel weer als het een B.V. of N.V. betreft) en straathandel. Ook filialen van buitenlandse bedrijven of bijkantoren worden geregistreerd. Ook van de bedrijven die al in 1921 bestonden, zijn dossiers aangelegd. In dat dossier vindt u:

- een korte bedrijfsomschrijving;
- de handelsnaam;
- de rechtsvorm (eventueel met een exemplaar van de statuten);
- het volledige adres;
- gegevens over eigenaren, bestuurders, vennoten, commissarissen en procuratiehouders.

De dossiers van opgeheven bedrijven en van bedrijven die verplaatst worden naar een gemeente buiten het werkgebied van de desbetreffende Kamer van Koophandel gaan na 20 jaar naar de voormalige rijksarchieven. Ook gebeurt het wel dat een dossier wordt afgesloten als een onderneming een nieuwe rechtsvorm krijgt of op een andere manier sterk verandert. Ook deze dossiers worden na 20 jaar overgedragen aan de voormalige rijksarchieven.

Jaarverslagen van de Kamers van Koophandel geven overigens al sinds halverwege de negentiende eeuw een inventarisatie van het aantal bedrijven, de hoeveelheid personeel en gegevens over het gebruik van stoommachines. Sinds 1861 werd de inventarisatie om de tien jaar opgevraagd door de gemeenten, die ze opnam in de gemeenteverlagen.

Registratie van vennootschappen

Van 1811 tot 1922 werden registers bijgehouden van vennootschappen. Bij oprichting of ontbinding van een vennootschap werd een akte opgemaakt. Deze akten werden vanaf 1811 bij de rechtbank van koophandel, en na 1838 bij de arrondissementsrechtbank of bij de kantongerechten gedeponereerd en daar in registers ingeschreven. In de akten vindt u gegevens over het doel van de onderneming, de aandeelhouders, het maatschappelijk kapitaal, de directie, de raad van commissarissen en de bevoegdheden van de diverse personen.

De oudere rechtbankarchieven worden bewaard bij de voormalige rijksarchieven.

Faillissement

Gegevens over faillissementen zijn te vinden in de archieven van de rechtbanken (openbaar na 75 jaar). Sinds 1896 heeft iedere arrondissementsrechtbank een faillissementenregister. Van de faillissementen in het ressort van de desbetreffende arrondissementsrechtbank worden dossiers bijgehouden waarin u gegevens kunt vinden over de oorzaak van het faillissement, de schuldeisers enz. In de archieven van de arrondissementsrechtbanken vindt u de dossiers na 1896 onder de series civiele zaken. Vóór 1896 is er meestal geen afzonderlijke serie en vindt u de faillissementen onder de zogenaamde 'buitengerechtelijke zaken'. In de dossiers kunt u rekestten vinden waarbij de rechtbank wordt verzocht iemand failliet te verklaren, het vonnis, stukken over de vaststelling van de schulden en van de staat van de boedel, stukken over een eventueel akkoord met de schuldeisers, stukken over de vorderingen van de schuldenaren en wat zij uiteindelijk hebben gekregen.

Sinds 1896 worden de faillissementen gepubliceerd in de Staatscourant.

--	--	--

De oudere rechtbankarchieven worden bewaard bij de voormalige rijksarchieven.

Hinderwetdossiers

Brandgevaarlijke of stankverwekkende bedrijven werden vanouds aan strenge regels gebonden. Na 1824 moesten dergelijke bedrijven beschikken over een hinderwetvergunning. Tot 1875 werden deze verstrekt door de provinciale besturen. Na 1875 was dit een gemeentelijke aangelegenheid. Echter ook voor 1875 deed de gemeente onderzoek naar de eventuele overlast en rapporteerde hierover aan de provincie. Vóór 1875 kunt u daarom hinderwetgegevens aantreffen in de correspondentie van B&W. Na 1875 kregen de gemeenten de opdracht aparte registers bij te houden van verleende vergunningen. In 1895 werd de Hinderwet uitgebreid met voorschriften ingevolge de Veiligheidswet, zodat sinds dat jaar ook de arbeidsinspectie de vergunning diende te toetsen.

De dossiers zijn erg informatief. Het verzoek moest met tekeningen van het eventueel te plaatsen apparaat en met plattegronden van de inrichting van de werkplaats worden toegelicht.

--	--	--

Lidmatenregisters, adresboeken en telefoongidsen, registres civique, volkstellingen, lijsten van weerbare mannen

Lidmatenregisters

De protestantse kerken hielden een lidmatenregistratie bij die vaak ook gegevens over migratie bevat. Als een lidmaat verhuisde naar een andere gemeente kreeg hij of zij een 'attestatie' mee voor de nieuwe gemeente. In de nieuwe gemeente werd de ingekomen attestatie geregistreerd. In de lidmatenregisters vinden we gegevens over de ingekomen en vertrokken lidmaten. Helaas was slechts een minderheid van de gelovigen (ongeveer 30%) lidmaat. De registers zijn te vinden in de kerkelijke archieven. Soms in afzonderlijke registers, maar vaak ook samen met andere stukken, met name de notulen van de kerkenraad in één boek, vaak *kerkeboek* genoemd.

Meestal werd een lijst van lidmaten opgemaakt als er een nieuwe predikant kwam. Als tussen twee tellingen mensen overleden of vertrokken waren, werd dit vaak aangetekend. Ook de komst van nieuwe leden (door het doen van belijdenis of door verhuizing van elders) werd vermeld. Soms vinden we een wat kalere administratie, waarbij alleen nieuwe lidmaten worden vermeld. In het *Repertorium DTB* zijn gegevens opgenomen over de vindplaats van de registers. Ook de r.k.-kerk deed wel aan ledenregistratie, maar migratiegegevens zijn daarin niet te vinden.

Adresboeken, telefoongidsen

Voor de periode 1890-1950 (soms al vanaf 1850 en soms tot 1970) komen in grote gemeenten zogenaamde adresboeken voor. Het betreft vaak commerciële gedrukte uitgaven. Per straat vermelden deze de namen van de hoofdbewoners. De gegevens erin werden ontleend aan het bevolkingsregister en lopen daardoor 1 tot 2 jaar achter. Doorgaans hebben de adresboeken voorin een alfabetisch gedeelte, waarin bij elk gezinshoofd ook het beroep staat genoemd, terwijl het achterste deel per adres is geordend. De frequentie van verschijning wisselt.

Een opvolger van de adresboeken zijn de telefoongidsen. Bedenk wel dat in 1955 nog maar 16 % van de Nederlanders in het bezit was van een aansluiting.

Volkstellingen

Van de eerste volkstelling in 1795-1796 resteren alleen totaalcijfers. Van de telling uit 1807-1808 zijn soms wel op lokaal niveau registers bewaard gebleven. Deze vermelden de naam van het gezinshoofd, het beroep, de aanwezigheid van huispersoneel, de burgerlijke staat, het aantal inwonende kinderen en gegevens over het bezit aan onroerend goed (belastingaanslagen!). Ook registers van de volkstellingen van 1829 en 1839 zijn soms bewaard gebleven in de gemeentearchieven. Ook deze bevatten persoonsgegevens. De registratie in 1829 was de eerste die primair bedoeld was om een beeld te krijgen van de bevolking. Overal werd toen geteld, maar niet overal werd een register aangelegd, laat staan verder bijgehouden.

Online zijn via de site volkstellingen.nl allerlei gedigitaliseerde gegevens beschikbaar uit de volkstellingen over de periode 1795-1971.

Registre civique

Tijdens de inlijving bij Frankrijk moesten burgers van 21 jaar en ouder die deel wilden nemen aan verkiezingen zich in hun woonplaats in laten schrijven in een 'burgerregister'. Stemgerechtigd waren alleen mannen. Het *Registre civique* vermeldt: naam, voornaam, beroep, geboorteplaats, datum, en eventuele mutaties in de periode waarin het register

--	--	--

werd bijgehouden, meestal de periode 1811-1813. De lijsten zijn straatgewijs geordend, al staan de huisnummers er meestal niet bij. De concept-exemplaren vinden we in de gemeentearchieven, althans voor zover deze bewaard zijn gebleven, de 'nette' versies zijn te vinden in de voormalige rijksarchieven.

Het is de vraag of de gegevens wel volledig zijn. In de praktijk zal er enige huiver zijn geweest om zich te laten registreren, in verband met de militaire dienstplicht, waarvoor deze registratie ook kon worden gebruikt.

Lijsten van weerbare mannen

Deze kan men vooral in de dorpsarchieven aantreffen in militaire crisisjaren, zoals 1654, 1672, 1747 en 1787.

--	--	--

Gegevens over militairen

Voor 1813

De militairen in het Staatse leger vormden een zeer mobiele groep. Vaak waren de militairen vergezeld van hun familie. In trouwakten van militairen wordt niet vaak de geboorteplaats of woonplaats van de bruidegom vermeld: meestal identificeerde men de man door vermelding van de compagnie en het regiment waartoe hij behoorde.

Uit de tweede helft van de achttiende eeuw is een groot aantal *militaire stamboeken* bewaard gebleven, waarin men allerlei gegevens kan vinden, vaak ook de geboorteplaats. Deze stamboeken berusten in het Nationaal Archief.

De registers van conscripts

Deze lopen over de periode 1810-1813. In die jaren vervulden ca. 30.000 Nederlanders hun dienstplicht in de Franse legers. Over het algemeen werden per lichterij 2 lijsten van conscripts (lotelingen) opgesteld. Een *liste de tirage* (trekkinglijst) en een *liste alphabetique* (alfabetische lijst). De alfabetische lijst bevatte per kanton, per plaats, alfabetisch de naam van de lotelingen en verder gegevens over zijn plaats en datum van geboorte, lengte, woonplaats, namen en voornamen van de ouders, zijn beroep, het beroep van zijn vader en moeder (indien de vader was overleden).

De conscriptielijsten bevinden zich in de voormalige rijksarchieven in de bestuursarchieven uit de Franse tijd. Ook in Frankrijk zijn gegevens te vinden over personen die in Napoleons legers hebben gevochten. Deze stukken zijn te vinden in de militaire archieven in Vincennes.

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) heeft een database met namen van Nederlandse militairen in de Franse legers [online](#) beschikbaar gemaakt.

Na 1813: de militieregisters

Tot medio 1996 kenden we in Nederland militaire dienstplicht. De registratie van dienstplichtigen vond sinds 1813 plaats in hun 18de jaar in de gemeenten waar ze woonden. Deze registers noemt men *militieregisters*. Dit zijn registers van een bepaald jaar (lichterij). De dienstplichtigen traden in hun twintigste levensjaar in dienst. Men sprak in de negentiende eeuw van Nationale Militie. Naast vrijwilligers bestond deze militie uit ingelote dienstplichtigen. Tot 1898 kon iemand die was ingeloot om dienst te verrichten zich laten vervangen door een zogenaamde remplaçant. Na 1898 moest iedereen persoonlijk zijn dienstplicht verrichten. Het lotingsstelsel werd in 1938 afgeschaft. Ieder jaar registreerde het gemeentebestuur in het inschrijvingsregister mannen die in aanmerking kwamen voor de dienstplicht. Van deze inschrijvingsregisters werden alfabetische naamlijsten gemaakt. Een tweede exemplaar hiervan ging naar de militiecommissaris. Deze zorgde voor de loting. Tijdens de loting werd een *lotingsregister* aangelegd op het nummer van het lot van de ingeschrevene. Deze lotingsregisters gingen naar de militieraad die verzoeken om vrijstelling beoordeelde. Na beëindiging van zijn werkzaamheden leverde de militieraad alle registers in bij de Commissaris van de Koningin. Het dubbele exemplaar van de lotingsregisters werd naar de gemeenten gestuurd. Als bekend werd hoeveel dienstplichtigen er nodig waren, zorgde de Commissaris via de burgemeesters voor de oproeping van de lotelingen. De militieregisters vindt u in de voormalige rijksarchieven en in de gemeentelijke archieven. Over het algemeen bestaan er alfabetische naamlijsten die toegang geven tot de series.

--	--	--

Het aardige van deze registers is dat er ook signalementen in te vinden zijn van de betreffende militairen.

Tot 1912 vindt u als bijlage bij de huwelijksakten verklaringen van inschrijving in de registers van de Nationale Militie.

Een grote hoeveelheid Nederlandse militieregisters is de laatste jaren gedigitaliseerd en op naam ontsloten. De gegevens zijn te raadplegen via [WieWasWie](#).

De militaire stamboeken

Over het verloop van iemand dienstdienst vindt u gegevens in de militaire stamboeken van de landmacht (stamboeken onderofficieren en minderen). In het stamboek vindt u namen van ouders, laatste woonplaats, staat van dienst, geboorteplaats en -datum, signalement.

De stamboeken bevinden zich in het Nationaal Archief in Den Haag. Om iemand te kunnen vinden moet u weten in welk legeronderdeel iemand ingelijfd was. Dit legeronderdeel staat genoemd in de militieregisters of op het certificaat van de Nationale Militie in de bijlagen bij de huwelijksakte.

Verdere info

Zie voor verdere informatie de uitvoerige zoekhulp '[militairen](#)', te vinden op de site van het Nationaal Archief. Nuttig is ook het overzicht '[Militaire Geschiedenis](#)' op de site van het NIMH.

--	--	--

Heraldiek

Het gebruik van wapens dateert uit de middeleeuwen. Ridders gingen bepaalde herkenningstekens gebruiken om zich te onderscheiden in de strijd. In de loop der eeuwen ontstond er een uitgewerkt systeem van symbolen en betekenissen.

Ook het zegel dat men gebruikte naarmate de verschriftelijking voortschreed, stimuleerde heraldische gebruiken. Men had behoefte aan herkenbare voorstellingen. Ook burgers en geestelijken gingen zich er van bedienen. Het zal duidelijk zijn dat het nog steeds alleen de toplagen van de maatschappij waren, die zich van wapens bedienden. Wel zien we een veel bredere verspreiding van het gebruik van huismerken, simpele tekens waarmee ook de min of meer eenvoudige man bijvoorbeeld zijn grafzerk decoreerde.

Van militair herkenningsteken ontwikkelde het wapen zich tot familiesymbool.

In Nederland is het gebruik van wapens niet beperkt. Iedere Nederlander mag zich een wapen aanmeten.

Op de site van het CBG is een [heraldische databank](#) te raadplegen, met rond de 100.000 afbeeldingen. Erbij zijn heraldische beschrijvingen en bronvermeldingen opgenomen.

--	--	--

Gegevens over migratie

Evenals vandaag de dag, waren mensen ook vroeger heel mobiel. Als er elders betere economische vooruitzichten waren, waren er altijd mensen die ervoor kozen te verhuizen in plaats van betere tijden af te wachten.

De meeste verhuizers kwamen van dichtbij. Ze verhuisden bijvoorbeeld van een dorp naar een nabijgelegen stad waar meer economische mogelijkheden waren: bijvoorbeeld van het Noord-Hollandse platteland naar Amsterdam.

Ook uit het buitenland kwamen veel mensen. Nederland en daarbij met name Holland was tot ver in de achttiende eeuw een relatief welvarend land. Uit omringende landen was er een voortdurende beweging van mensen richting Nederland. Met name veel bewoners van de arme zand- en veengronden aan de Nederlandse oostgrens trokken weg richting Holland.

Behalve de aantrekkingskracht van het rijke Nederland speelden ook de sociale en economische omstandigheden in het gebied van herkomst een belangrijke rol.

Economische factoren dwongen mensen vaak om te vertrekken. Ook vervolging om wat voor reden dan ook, in het verleden meestal om het geloof, was ook een belangrijke reden om te verhuizen. Zo kwamen in de zeventiende eeuw 35.000 Hugenoten naar Nederland, toen ze in Frankrijk vanwege hun protestantse geloof niet meer welkom waren.

Niet iedereen kwam naar Nederland om er te blijven. Zo waren er veel Duitse seizoenarbeiders, hun aantal wordt begin negentiende eeuw op ca. 30.000 geschat. Regelmatig trouwde een van hen met een Nederlandse vrouw en vestigde zich in Nederland.

Het bevolkingsregister geeft na 1850 alle gewenste gegevens over de herkomst van nieuwe inwoners. Daarnaast zijn er specifieke bronnen met informatie over migranten

Burger- of poorterboeken

Hierin werden de nieuwe burgers van een stad ingeschreven. Als burger had je bepaalde voorrechten. Uitoefening van bepaalde beroepen was voorbehouden aan poorters. Ook om overheidsbaantjes te kunnen krijgen, moest je poorter zijn. De poorters hadden ook plichten. Ze moesten meehelpen de stad te verdedigen. Poorter kon je worden door geboorte uit ouders die poorter waren. Je werd het ook door met een poorter te trouwen. Tenslotte kon je het poorterschap ook kopen.

In de grote steden vindt men ook admissieregisters van vreemdelingen die voorlopig in de stad werden toegelaten.

Akten van indemniteit

Deze akten, ook wel borg- of ontlastbrieven genoemd, afgegeven door het wereldlijk bestuur van de plaats van herkomst, of ook wel door het kerkbestuur van de plaats van herkomst, bevatten een verklaring dat de betreffende persoon of personen (vaak ging het om een gezin) niet ten laste van de gemeente van vestiging zouden komen als zij tot armoede vervielen. We komen ze vooral tegen in de achttiende eeuw. Soms werden de ingekomen en afgegeven akten bijgehouden in een afzonderlijk register. We vinden de akten in de archieven van de lichamen die met de armenzorg waren belast, dus in het archief van het plaatselijk bestuur of van de kerk.

Duitse voorouders

Bij onderzoek in Duitsland naar uw voorouders hebt u te maken met sterk verschillende bronnen afhankelijk van de plaats waar u onderzoek doet. Een burgerlijke stand

--	--	--

bijvoorbeeld, werd voor het hele Duitse Rijk in 1876 ingevoerd. Daarentegen waren er al vele Duitse staten die voor dat jaar een burgerlijke stand bezaten. Duitsland heeft een strenge privacy-wetgeving en onderzoek naar gegevens over personen voor 1875 is meestal niet mogelijk.

Een eerste bron voor genealogisch onderzoek naar Duitse voorouders is de kerkelijke persoonsregistratie. U vindt de Duitse dtb-boeken in kerkelijke archiefbewaarplaatsen (lokaal, regionaal of landelijk) of in een overheidsarchief. Via de CBG-publicatie *Genealogisch onderzoek in Duitsland*, via het CBG of via internet (Duitse genealogische verenigingen - zoeken op: familiengeschiedte) vindt u nadere informatie.

Emigranten

Tussen 1840 en 1920 vestigden zich ongeveer 250.000 Nederlanders in de Verenigde Staten. Ook in andere landen vestigden zich Nederlanders (Zuid-Afrika, Zuid-Amerika, Nederlands-Indië). Gegevens over hen vindt u in het bevolkingsregister. In de negentiende eeuw zijn er van eind jaren veertig tot eind jaren 70 provinciale emigrantenlijsten opgesteld. Deze zijn te vinden in het Nationaal Archief en in de voormalige rijksarchieven. Ze vermelden persoons- en gezinsgegevens van de emigranten, noemen de beoogde plaats van vestiging en de reden van vertrek.

Scheepspassagierslijsten zijn ook een mogelijkheid om de vestigingsplaats van emigranten te achterhalen. Vanaf 1820 moest elke kapitein die een haven in de Verenigde Staten aandeed, een dergelijke lijst overleggen. Ook de passagierslijsten van de Holland-Amerikalijn uit de periode 1900-1962, bewaard bij het gemeentearchief Rotterdam, zijn nuttig omdat veel landverhuizers met schepen van deze maatschappij de overtocht maakten.

De Amerikaanse hoogleraar Swierenga heeft in een aantal publicaties de lijsten van emigranten en de scheepspassagierslijsten uitgegeven (*Dutch emigrants ... an alphabetical listing ...; Dutch emigrants in US ship passenger ...; Dutch households in U.S. population censuses 1850, 1860, 1870 ...*).

Als u de plaats van vestiging weet, kunt u contact leggen met plaatselijke genealogische verenigingen voor verdere gegevens.

Het Nationaal Archief heeft [online](#) een uitstekende zoekwijzer die verwijst naar alle denkbare bronnen voor gegevens over Nederlandse emigranten.

Genealogisch onderzoek naar verwanten in de Nederlandse koloniën: Nederlands Indië, Suriname, Nederlandse Antillen

Voor onderzoek naar voorouders in Indonesië kan nauwelijks gebruik gemaakt worden van de burgerlijke stand. Daar is betrekkelijk weinig van bewaard gebleven. In voormalig Nederlands Indië werd alleen een overheidsregistratie bijgehouden van de Europeanen en van een aantal andere groepen, zoals de Chinezen ende christelijke inwoners van eilanden als Ambon.

De registers die er zijn, worden ter plaatse bewaard. Via de Mormonen zijn gedigitaliseerde registers burgerlijke stand van voormalig Nederlands Indië te raadplegen (zie voor meer informatie de site van de Indische Genealogische Vereniging ([igvl.nl](#))). Verder kunt u (voor zover u op zoek bent naar voorouders van Europeanen) de *Regeringsalmanak van Nederlandsch-Indië raadplegen*, die vanaf 1817 verscheen, het jaar waarin voor de Europese inwoners van Nederlands Indië de burgerlijke stand werd ingevoerd.

Evenmin als van een burgerlijke stand, is er ook nauwelijks sprake geweest van een bevolkingsregistratie in Nederlands-Indië.

Op de website van het Nationaal Archief zijn [passagierslijsten](#) te raadplegen van Molukkers die vanaf 1951 naar Nederland zijn gekomen.

--	--	--

Voor Indische genealogie is de website van de hierboven al genoemde Indische Genealogische Vereniging (igv.nl) een belangrijk startpunt. Zie verder de informatie op de website van het CBG over [Indische voorouders](#) en [Oost-Indische bronnen](#) en de enkele jaren geleden verschenen CBG-uitgave *Voorouders van Verre*, deel 6, over Nederlands Indië. Deze publicatie is digitaal te raadplegen via de website van het CBG (alleen voor leden).

Het voorouderonderzoek in Suriname en de Nederlandse Antillen kent betere omstandigheden. Suriname had een burgerlijke stand sinds 1828, die tot 1863 uitsluitend van toepassing was op Europeanen. De archieven zijn ter plaatse. Op de Nederlandse Antillen dateert de burgerlijke stand uit 1831. Ook hier zijn de archieven ter plaatse. Kopieën van de dtb-registers van zowel Suriname als ook de Antillen bevinden zich bij het Nationaal Archief.

De [Stichting voor Surinaamse Genealogie](#) biedt op haar website informatie aan over genealogisch onderzoek in Suriname. Materiaal over de Nederlandse Antillen (en het huidige Curaçao) kunt u vinden via de website van het [Nationaal Archief](#) op Curaçao. Zie verder de CBG-uitgaven in de serie *Voorouders van verre*, over Suriname (deel 5) en de Nederlandse Antillen (deel 4). De delen zijn digitaal te raadplegen op de site van het CBG (alleen voor leden).

De burgerlijke stand in Nieuw-Guinea betreffende Europeanen en Chinezen over de periode 1941-1962 is in origineel aanwezig bij het Nationaal Archief.

--	--	--

Gegevens over armen, wezen, zieken

In de archieven is veel te vinden over sociale zorg in het verleden. De belangrijkste archieven waarin gegevens kunnen worden gevonden zijn die van het openbaar bestuur, van de kerken, van weeshuizen, weeskamers, gasthuizen, particuliere stichtingen. In het kort aandacht voor een aantal van deze archieven.

Weeskamers

In een aantal provincies kende men al vanaf de veertiende eeuw weeskamers die het beheer voerden over de boedels van wezen, half-wezen (ook in dit geval sprak men van 'wees') en onder curatele gestelden. Na 1810 werden de taken van de weeskamers overgenomen door de vrederechters. Pas in 1852 werden de weeskamers officieel opgeheven.

Het instituut weeskamer kwam voor in Holland, Zeeland en een aantal Brabantse, Gelderse en Utrechtse plaatsen en in de stad Groningen. In Holland en Utrecht hadden niet alle gerechters afzonderlijke weeskamers. De taken werden hier veelal vervuld door schout en schepenen. We vinden de akten van de weeskamer dan vermengd met andere schepenaakten.

Wanneer van een echtpaar een van beide echtgenoten kwam te overlijden, met nalating van minderjarige kinderen, moest er aangifte gedaan worden bij de weeskamer. De aangever moest meedelen of de voogdij al geregeld was. Dat kon bijvoorbeeld al geregeld zijn in een testament of door een *akte van seclusie* (akte van uitsluiting). Laatstgenoemde akte, opgemaakt voor het gerecht of bij een notaris, sloot bemoeienis van de weeskamer uit. Meestal werd in een dergelijke akte de voogdij opgedragen aan de langstlevende van een echtpaar. Deze kreeg dan het recht een tweede en eventueel een derde voogd te benoemen. De weeskamer stelde zich in een dergelijk geval tevreden met een *akte van acceptatie*, waarbij de aangewezen persoon het voogdijschap accepteerde.

Was er niets geregeld, dan benoemden de weesmeesters de voogden en hielden ze vervolgens toezicht op het beheer dat de voogden uitoefenden over de boedel. Als voogd benoemde men veelal de overblijvende ouder. Daarnaast werd vaak een toezienend voogd aangewezen, meestal uit de familie van de overledene. Het toezicht eindigde op het moment dat de onder voogdij gestelde meerderjarig werd of in het huwelijk trad.

De archieven

De manier waarop de weeskameradministratie werd bijgehouden verschilde van plaats tot plaats. In ieder geval zijn gegevens te vinden over de aangifte, de benoeming van voogden, en de kwitantie waarbij de wees het beheer overnam van de voogden.

Als de weeskamer het toezicht kreeg over het beheer van de boedel vinden we meestal een *akte van bewijs* of *akte van vertichting* waarbij de weduwe of weduwnaar voor de weeskamer kwam om vast te laten leggen wat de kinderen toekwam uit de boedel. Soms gebeurde dit pas als de weduwe of weduwnaar weer trouwplannen kreeg. Sommige weeskamers maakten bij de aangifte van de boedel direct een boedelscheiding op. Dit gebeurde bijvoorbeeld als het echtpaar weinig bezittingen had.

De volgende stap die de weeskamer nam, was de benoeming van een voogd en 1 of 2 toezienende voogden. Het officiële stuk waarin dit gebeurde noemde men een *akte van voogdijstelling*. Soms verplichtte de weeskamer de voogden om regelmatig rekening af te leggen over het boedelbeheer. Wanneer de weeskinderen meerderjarig waren geworden 'quiteerden' zij hun voogden. Per kwitantie gaven ze aan de bezittingen die hen

--	--	--

toekwamen ontvangen te hebben.

Meestal vormen de zogenoemde 'weesboeken' de kern van het archief. Hierin zijn op chronologische volgorde de verschillende akten ingeschreven. Daarnaast vindt u in de weeskamerarchieven allerlei bundels papieren: boedelrekeningen, -inventarissen, familiepapieren enz. Over het nut van de boedelinventarissen is al gesproken bij de behandeling van de notariële archieven. In sommige uitgebreide weeskamerarchieven - bijvoorbeeld de Amsterdamse - bevindt zich een complete overlijdensadministratie.

Waar te vinden?

Evenals de oud-rechterlijke archieven bevinden de meeste weeskamerarchieven zich tegenwoordig bij de gemeente- en streekarchieven. Alleen van de plaatsen die nog niet over professionele archiefzorg beschikken, bewaren de voormalige rijksarchieven de weeskamerarchieven. Veelal vormen de weeskamerarchieven een eenheid met de oud-rechterlijke archieven.

Het weeskamerarchief van Alkmaar is geheel gedigitaliseerd en [online](#) beschikbaar.

Weeshuizen

In de zestiende eeuw kwam dit instituut in de steden - sporadisch ook op het platteland! - tot ontwikkeling. De eerste weeshuizen waren er voor kinderen van de burgerij. Bij de grote sterfte in vroeger tijd moesten veel kinderen hun ouders missen. Pas later kwamen er ook weeshuizen voor armen en onvermogenen. Ook werden er pas later weeshuizen opgericht van niet-Gereformeerde signatuur.

In de archieven van de weeshuis zijn gegevens over de opgenomen kinderen te vinden. Wanneer kwamen ze er, hoe gedroegen ze zich, waar werden ze eventueel uitbesteed, wanneer vertrokken ze weer? Van welgestelde wezen werden de goederen beheerd door de regenten van het weeshuis. Boedelpapieren kunnen dan terug te vinden zijn in het weeskamerarchief.

De archieven van weeshuizen vindt u in de gemeente- en streekarchieven.

Gasthuizen

Ook deze instellingen werden vooral in de steden gevonden. Gasthuizen herbergden ouden van dagen, zwakzinnigen en zieken. Ook reizigers vonden er onderdak ('passanten').

Het was gebruikelijk dat bij overlijden in het gasthuis de erfenis aan de instelling toeviel. Dikwijls werd bij opname in een gasthuis een boedelinventaris opgesteld. Ook kwam het veel voor dat men zich in ruil voor levenslange verzorging, inkocht tegen een bepaalde som (de zogenaamde 'proveniers').

In de loop der tijd gingen de gasthuizen zich meer specialiseren: in oude mannen en vrouwenhuizen, particuliere hofjes, pesthuizen, dolhuizen, ziekenhuizen.

De archieven van al deze instellingen vindt u bij de gemeente- en streekarchieven.

Armenzorg

De armenzorg was in vroeger tijd in handen van deels de kerk en deels de overheid. Vaak zijn lijsten van bedeeden bewaard gebleven. In de negentiende eeuw werden veel structurele armen overgebracht naar de Koloniën van Weldadigheid in Drenthe. Dit was voor veel armbesturen goedkoper dan zelf blijven bedelen. De kolonie-archieven worden bewaard in het Drents Archief in Assen.

--	--	--

LITERATUURLIJST

Algemene overzichtswerken

- R. van Drie, *Verborgen Verleden* (Uitgeverij Waanders, 2014)
R. van Drie, *Stamboomboek - Verborgen verleden* (Uitgeverij Waanders, 2010)
R. van Drie, N. Plomp, A. v.d. Tang, *Genealogie, van stamboom tot familiegeschiedenis* (Utrecht, Den Haag, 1988)
Rob van Drie (red.), Jos van den Borne, Annemieke Kors, Mathilde Kors, *Voorouders in beeld. Stamboom en familiegeschiedenis* (Utrecht, Den Haag, 1997)
Rob van Drie, *Stamboomonderzoek voor beginners* (Den Haag, 1998)
E. Elenbaas, *Het Stambomenboek. Wortels naar je verleden* (Naarden, 1999)
Gerard van de Nes, *Maak uw eigen stamboom. Handboek voor genealogie en heraldiek* (Baarn, 1994)
Roelof Vennik, *Gids voor stamboomonderzoek* (Rotterdam, 2005)
R.F. Vulsma, *Burgerlijke stand en bevolkingsregister* (Den Haag, 1988). CB-reeks nr. 10

E.A. van Beresteyn en anderen, *Genealogisch repertorium* (tot 1970; supplement 1970-1984, supplement 1985-1989, supplement 1990-1994 en supplement 1995-1999) (Den Haag, 1991-2001). Nu te raadplegen via internet op de site van het CBG; wordt ook alleen nog maar digitaal bijgewerkt.

Regionale gidsen

- A. van Vliet (eindred.), Leo Adriaenssen en Rob van Drie (red.), *Brabanders gezocht. Gids voor stamboomonderzoek in Noord-Brabant* ('s Hertogenbosch, Den Haag, 1995)
Pieter van Wissing (eindred.), Rob van Drie en Peter Wouters (red.), *Geldersen gezocht. Gids voor stamboomonderzoek in Gelderland* (Arnhem, Den Haag, 1996)
Redmer Alma en Paul Brood (red.), *Drenten gezocht. Gids voor stamboomonderzoek in Drenthe* (Assen, Den Haag, 1998)
Jan ten Hove (red.), *Overijsselaars gezocht. Gids voor stamboomonderzoek in Overijssel en Flevoland* (Zwolle, Den Haag 1999)
Leo Hollestee en Albert Meijer (red.), *Zeeuwen gezocht. Gids voor stamboomonderzoek in Zeeland* (Middelburg, Den Haag, 2003)
Pieter Nieuwland, *Friezen gezocht, gids voor stamboomonderzoek in Friesland* (Leeuwarden, Den Haag, 2005)

Speciale onderzoeksgidsen

- A.F. Gehlen, *Notariële akten uit de 17e en 18e eeuw* (Zutphen, 1986)
F. Keverling Buisman, E. Muller, *Kadastergids* (Den Haag, 1979)
Kees v.d. Wiel, *Op zoek naar huis, straat of buurt. Handleiding voor historisch huizenonderzoek* (Hilversum, 1997)
J.G.J. van Booma, *Genealogisch onderzoek in Duitsland* (Den Haag, 1987). CB-reeks nr. 9.
Liesbeth Beelen en Geert de Kinkelder, *Soldaten Overzee. Aanwijzingen voor het doen van onderzoek naar officieren en personeel van het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) en het leger in West-Indië (1815-1949)* (Den Haag, 2004. Uitgave: Nationaal

--	--	--

Archief)

J.W. Koten, Armenzorg in vroeger tijde. Een genealogische handreiking (Delft, 2010)

In de serie *Voorouders van Verre*, een uitgave van het CBG, verschenen de volgende delen:

deel 1 De Molukken

deel 2: Marokko

deel 3: Turkije

deel 4: De Nederlandse Antillen

deel 5: Suriname

deel 6: Nederlands-Indië

deel 7: China

“Op zoek naar”-reeks:

deel 1: *Op zoek naar huis, straat of buurt : handleiding voor historisch huizenonderzoek* / door K. van der Wiel ; eindred. K.W.J.M. Bossaers, J.A. Brugman en F. Vogelzang (op de site van het Noord-Hollands Archief is een door Van der Wiel geschreven [gids voor onderzoek in Haarlem](#) te raadplegen, die ook veel algemene informatie biedt);

deel 2: *Op zoek naar het historisch interieur* / M. Zeilmaker ; met tekstbijdr. van N. Stoppelenburg en T. Blekkenhorst ; eindred. J. Knoester, P. Saal en F. Vogelzang;

deel 3: *Op zoek naar een biografisch portret in het verleden* / door K. van der Wiel ; eindred. K.W.J.M. Bossaers, J. Brugman en J. Knoester;

deel 4: *Op zoek naar de verdwenen middenstand* : [handleiding voor onderzoek naar de detailhandel] / door T. de Nijs ; eindred. J. Knoester, P. Saal en F. Vogelzang; beeldred. J. Knoester

deel 5: *Op zoek naar het religieus erfgoed* : handleiding voor onderzoek in kerkelijke archieven / H. van Engen, V. Robijn ; eindred. J. Knoester, F. Vogelzang en P. Vijn ; beeldred. P. Vijn;

deel 6: *Op zoek naar de geschiedenis van het landschap : handleiding voor onderzoek naar onze historische omgeving* / H. Renes ; red. L. van den Boon, J. Knoester, M. Laman.

Serie Broncommentaren

Deze serie omvat momenteel 12 delen. Ze zijn digitaal te raadplegen op de site van het Huygens Instituut ([digitale bronnencommentaren](#)). Onderwerpen zijn:

Broncommentaren I-IV: kohieren gemeentelijke omslag, registers van patentplichtigen, volkstelling van 1807/08, registres civiques 1811;

Broncommentaren V: militieregisters;

Broncommentaar VI-IX: kiezerslijsten, staat van fabrieken en trafieken 1816, staat van fabrieken en werkwinkels 1819, hinderwetbescheiden 1811-1852;

Broncommentaren X-XII: registers dienst stoomwezen, registrum memorialis parochialis, staten van oorlog te Lande en Generale Petities;

Broncommentaren 1: Nederlandse staatsbegrotingen, lijsten verkiesbaren Eerste Kamer,

--	--	--

bescheiden beroepsprocedures bij gedeputeerde staten op grond van publiekrechtelijke wetten , militie en schutterij;

Broncommentaren 2: boedelinventarissen, gemeentelijke bevolkingsregisters;

Broncommentaren 3: registratie onroerend goed in negentiende en twintigste eeuw (kadastrale legger, kadastrale kaart, registers overschrijving akten eigendomsovergang, notariële akten met betrekking tot registratie van onroerend goed, systematisch woningonderzoek omstreeks 1900);

Broncommentaren 4: registratie onroerend goed tijdens Ancien Régime (schepensignaten en protocollen van bezwaar te Arnhem, protocollen verzegelingen in Groningen, bronboeken te Leiden, Groningse provinciale rekeningen, Zeeuwse ommelopers, zijlschotregisters Groningen, verpondingskohieren Groningen, kohieren tiende penning Holland, floreenkohieren Friesland);

Broncommentaren 5: registratie vreemdelingen in negentiende en twintigste eeuw (registers geweigerde reis- en verblijfpassen, registratie vreemdelingen in Algemeen Politieblad, registratie vreemdelingen in bevolkingsregister, lokale vreemdelingenregisters en vreemdelingendossiers, persoonsdossiers IND, oudpaspoortarchief vanaf 1950);

Broncommentaren 6: bronnen armenzorg en sociale zekerheid negentiende en twintigste eeuw (registers bedeeden Maastricht, persoonsdossiers gemeentelijke armenzorg, tabellen onderstand, jaarrekeningen en begrotingen armbesturen, statistieken werkloosheid vanaf 1902);

Broncommentaren 7: criminaliteit en strafrecht van 1811 tot heden (parket- of weeklijstregisters vanaf 1811, vonnissen en processen-verbaal terechtzittingen van 1811 tot heden, inschrijvingsregisters gedetineerden/gevangenen van 1811 tot 1940, bronnen voor gratieverlening tot 1987, gerechtelijke statistiek CBS tot 1940)

Broncommentaren 8: jaarverslagen Nederlandse ondernemingen 1811-2005.

Archieven

Yvonne Bos-Rops, Marijke Bruggeman en Eric Ketelaar, *Archiefwijzer. Handleiding voor het gebruik van archieven in Nederland* (Bussum, 2005)

Chronologie

C.C. de Glopper-Zuijderland, *In tijd gemeten. Inleiding tot de chronologie* (Den Haag, 1999). CB-reeks nr. 17

Woordenboeken

P.J.W. van den Berk, *Latijn bij genealogisch onderzoek* (Den Haag, 1997). CB-reeks nr. 15

Practisyns woordenboekje (Den Haag, 1996). CB-reeks nr. 14 (met verklaring van veel oude rechtstermen)

E. Verwijs, J. Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek* (ook via internet te raadplegen, via de website van het instituut voor Nederlandse Lexicologie)

Woordenboek der Nederlandsche Taal (ook dit woordenboek is te raadplegen via het INL)
Online genealogisch woordenboek van André Dumont (te vinden via Google, combineer Andre Dumont + woordenboek)

Heraldiek

J.A. de Boo, *Familiewapens, oud en nieuw. Een inleiding tot de familieheraldiek* (Den

--	--	--

Haag, 1982). CB-reeks nr. 6.
C. Pama, *Heraldiek en genealogie* (Utrecht, 1969)

Namen

R.A. Ebeling, *Voor- en familienamen in Nederland. Geschiedenis, verspreiding, vorm en gebruik* (Den Haag, 1993).
Nederlands Repertorium van Familienamen (Zutphen, 1963-1988)

Paleografie

C.C. de Glopper-Zuiderland, *Oud Schrift 1400-1600* (Den Haag, 1997)
M. Bruggeman en H.J.Ph.G. Kaajan, *Oud Schrift 1600-1700* (Den Haag, 1996)
W.R.C. Alkemade, *Oud Schrift 1700-1825* (Den Haag, 1995)

Oude maten en gewichten

J.M. Verhoeff, *De oude Nederlandse maten en gewichten* (1982); de informatie is nu ook terug te vinden op internet bij het Meertensinstituut. Kijk op de website bij 'databanken'.

Oude beroepen

J.B. Glasbergen, *Beroepsnamenboek. Beroepsaanduidingen voor 1900 in Nederland en België* (z.pl., 2004)